

OUDENAARDE MAAGDENDALE POORTGEBOUW

ARCHEOLOGIE NOTA

INTERGEMEENTELIJKE SAMENWERKING VOOR STREEKONTWIKKELING IN
ZUID-OOST-VLAANDEREN

GENTSESTEENWEG 1 B
9520 SINT-LIEVENS- HOUTEM
TEL 053 64 65 20

INFO@SO-LVA.BE
WWW.SO-LVA.BE

OUDENAARDE MAAGDENDALE POORTGEBOUW

DOSSIERSAMENSTELLING

Cateline Clement

PROJECT

Oudenaarde Maagdendale Poortgebouw – Archeologienota
(bureauonderzoek)
Projectcode: 2024111
Projectnaam: 23-oud-MAD
SOLVA Archeologierapport nr. 302

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Projectteam: Archeologie
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM
Tel: 053/64 65 20
info@so-lva.be

BEWAARPLAATS ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

Erkend onroerend erfgoeddepot SOLVA archeologisch depot
p/a Industrielaan 25b
9320 EREMBODEGEM
Tel: 053/64 65 36
archeologie@so-lva.be

WETTELIJK DEPOTNUMMER

D/2024/12.857/19

Kaft: Afbeelding van de Maquette van Nézot (1746), bron: www.erfgoedinzicht.be

Copyright: Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van SOLVA. Alle foto's, tenzij anders vermeld: © SOLVA.

INHOUDSTAFEL

1.1	PLANMATIGE CONTEXT	6
1.2	WETTELIJK KADER	6
1.3	VRAAGSTELLING	6
1.4	ONDERZOEKSMETHODE	6
1.5	RESULTATEN	6
2.1	BESCHRIJVEND GEDEELTE	8
2.2	ASSESMENRAPPORRT	23
3.1	LITERATUUR	58
3.2	WEBSITES	58

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1. Kadasterkaart met aanduiding van het projectgebied.....	8
Figuur 2. Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied.....	9
Figuur 3. Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied.....	9
Figuur 4. Bouwevolutie van het poortgebouw – gelijkvloers (bron: architectenbureau Van Acker en Partners).....	13
Figuur 5. Situering van de werkputten van de opgraving in 2012/2013 uitgevoerd door All-Archeo (bron: Coenaerts et al. 2013).....	14
Figuur 6. Nutsleidingen op GRB.....	14
Figuur 7. Geplande afbraak gelijkvloers (bron: B-juxta).....	17
Figuur 8. Ontworpen toestand regenwaterput, infiltratiebekken, septische put, RWA- en DWA-leidingen en fundering. (bron: B-juxta).....	18
Figuur 9. Snede van het poortgebouw in ontworpen toestand, met opbouw van de vloer (bron: B-juxta).....	19
Figuur 10. Terreinprofiel van het poortgebouw, met aanduiding van het regenwater-infiltratiebekken in ontworpen toestand (bron: B-juxta).....	20
Figuur 11. De bodemkaart met aanduiding van het projectgebied.....	24
Figuur 12. Het gewestplan met aanduiding van het projectgebied.....	24
Figuur 13. Quartairgeologische profieltypekaart op het GRB met aanduiding van het projectgebied.....	26
Figuur 14. Tertiairgeologische profieltypekaart op het GRB met aanduiding van het projectgebied.....	27
Figuur 15. Digitaal Hoogtemodel op het GRB met aanduiding van het projectgebied.....	28
Figuur 16. Digitaal Hoogtemodel met aanduiding van het projectgebied en de hoogteprofielen.....	28
Figuur 17. Hoogteprofiel 1 van west naar oost.....	29
Figuur 18. Hoogteprofiel 2 van noord naar zuid.....	29
Figuur 19. Hoogteprofiel 3 van noord naar zuid.....	29
Figuur 20. Hoogteprofiel 2 van noord naar zuid.....	30
Figuur 21. Potentiële bodemerosiekaart op het GRB met aanduiding van het projectgebied.....	30
Figuur 22. De bodemtypekaart met de aanduiding van het projectgebied.....	31
Figuur 23. Bodemassociatiekaart op het GRB met aanduiding van het projectgebied.....	31
Figuur 24. De bodemgebruikskaart met aanduiding van het projectgebied.....	32
Figuur 25. De bodembedekkingskaart met aanduiding van het projectgebied.....	33
Figuur 26. Orthofoto (2023) van het onderzoeksgebied.....	33
Figuur 27. Detail van de Deventerkaart (1558) met aanduiding van het projectgebied, het poortgebouw (gele cirkel) en de 12 ^{de} -eeuwse stadsgracht (blauwe pijlen).....	38
Figuur 28. De kaart van Deventer bewerkt door SOLVA, met aanduiding van het poortgebouw (gele cirkel).....	39
Figuur 29. De Sanderuskaart (1641) met aanduiding van het projectgebied.....	40
Figuur 30. Detail van de Villaretkaart (1745-1748) met aanduiding van het projectgebied, het poortgebouw (gele cirkel) en de gracht (blauwe pijl).....	41
Figuur 31. Detail van de maquette van Nézet (1746) met zicht op de Baarpoort en de abijsite van Maagdendale. Het poortgebouw is aangeduid met de gele cirkel, de gracht aan de noordzijde met de groene pijl.....	42
Figuur 32. Detail van de kaart van Vincennes (1746) met aanduiding van het projectgebied en de gracht (blauwe pijl).....	43
Figuur 33. Detail van de Ferrariskaart (1771-1777) met aanduiding van het projectgebied.....	44
Figuur 34. Atlas der Buurtwegen (ca. 1841) met aanduiding van het projectgebied en de gracht (blauwe pijl).....	45
Figuur 35. De kaart van Vandermaelen (1846-1854) met aanduiding van het projectgebied.....	46
Figuur 36. De Popkaart (1842-1879) met aanduiding van het projectgebied.....	47
Figuur 37. Orthofoto (1971) met aanduiding van het onderzoeksgebied.....	48
Figuur 38. Orthofoto (1979-1990) met aanduiding van het onderzoeksgebied.....	49
Figuur 39. Orthofoto (2012) met aanduiding van het onderzoeksgebied.....	49
Figuur 40. Orthofoto (2013) met aanduiding van het onderzoeksgebied.....	50
Figuur 41. GRB met aanduiding van het onderzoeksgebied en CAI-locaties.....	50
Figuur 42. Georeferentie van het allesporenplan van opgravingsvlak 1 (bron: Coenaerts et al., 2013, bewerkt door SOLVA).....	52
Figuur 43. Georeferentie van het allesporenplan van opgravingsvlak 2 (bron: Coenaerts et al., 2013, bewerkt door SOLVA).....	52
Figuur 44. Afbakening van de zone waar geen archeologische erfgoed meer te verwachten is.....	56

LIJST VAN FOTO'S

Afbeelding 1. Bestaande situatie ten westen van de poortdoorgangen.....	11
Afbeelding 2. Bestaande situatie ten oosten van de poortdoorgangen.....	11
Afbeelding 3. Bestaande situatie ten westen van de grote poortdoorgang.....	12

LIJST VAN BIJLAGES

NUMMER BIJLAGE	ONDERWERP	AANMAAKSCHAAL	AANMAAKDATUM	BRONVERMELDING
BIJLAGE 1	Bestaande toestand van het poortgebouw gelijkvloers	1-100	09/01/2024	B-juxta
BIJLAGE 2	Ontworpen toestand: fundering en riolering	1-100	11/07/2024	B-juxta
BIJLAGE 3	Ontworpen toestand: inplantingsplan	1-100	11/07/2024	B-juxta
BIJLAGE 4	Ontworpen toestand: snede	1-100	11/07/2024	B-juxta
BIJLAGE 5	Ontworpen toestand: terreinprofiel	1-100	11/07/2024	B-juxta

1 SAMENVATTING

1.1 PLANMATIGE CONTEXT

Stad Oudenaarde wenst het poortgebouw van de abdij van Maagdendale te restaureren en herbestemmen. De herbestemming beoogt de ontsluiting ervan voor een breder publiek. Dit gaat gepaard met werken binnen en buiten de muren van het poortgebouw, zoals een nieuwe vloer en nieuw sanitair op het gelijkvloers, en evenals RWA- en DWA-nutsleidingen, waterputten en infiltratiebekken.

1.2 WETTELIJK KADER

De zone bevindt zich binnen een beschermde archeologische site of archeologische zone. Bovendien bedraagt de oppervlakte van het projectgebied meer dan 300 m² en de ingreep in de bodem meer dan 100 m².

Derhalve diende in uitvoering van **art. 5.4.1 3°** van het Onroerend Erfgoeddecreet d.d.12 juli 2013, een archeologienota te worden opgesteld ten behoeve van het indienen van de **omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen** voor de restauratie en herbestemming van het poortgebouw van Maagdendale. Er zijn voor dit dossier geen vrijstellingen van toepassing op bovenvermeld artikelnummer.¹

1.3 VRAAGSTELLING

Het projectgebied bevindt zich **binnen een historische kern** en wordt dus gekenmerkt door een **hoge densiteit aan historische bebouwing**. De vraagstelling in dit geval richt zich vooral op de stedelijke historiek van het terrein, de gebruiksgeschiedenis en de impact van de geplande werken. Dit bureauonderzoek gaat na of verder archeologisch (voor)onderzoek nodig is op basis van de huidige gegevens.

Het doel is informatie te verzamelen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site op het terrein, de karakteristieken en bewaringstoestand ervan, de relatie met het omliggende stadsweefsel, de waarde ervan en de wijze waarop met het terrein moet omgegaan worden bij de geplande bodemingrepen. Er wordt nagegaan of verder archeologisch (voor)onderzoek nodig is op basis van de huidige gegevens.

1.4 ONDERZOEKSMETHODE

Het uitgevoerde vooronderzoek omvatte een **bureauonderzoek**. Daartoe is enerzijds landschappelijk, historisch en archeologisch bronnen- en online beschikbaar gegeorefereerd kaartenmateriaal geconsulteerd en zijn eventuele (recente) verstoringen binnen het projectgebied geïnventariseerd, met het oog op het opstellen van een archeologisch verwachtingspatroon. Anderzijds is de impact van de werken op de ondergrond geëvalueerd. Deze impact werd afgewogen ten aanzien van het te veronderstellen verwachtingspatroon, op basis waarvan uiteindelijk een gemotiveerd advies kan opgesteld worden.

1.5 RESULTATEN

Stad Oudenaarde beoogt de restauratie en herbestemming van het poortgebouw van de abdij van Maagdendale. Dit gaat gepaard met de inrichting van een lift en trap, een regenwaterput en -infiltratiebekken, een septische put en nutsleidingen aan de buitenzijde van het gebouw. In het gebouw wordt op het gelijkvloers een nieuwe vloer met funderingsbalken op micropalen en sanitair met bijhorende nutsleidingen geplaatst.

---

¹ Het uit te voeren archeologisch onderzoek valt onder de toepassing van het Onroerend Erfgoeddecreet van 12 juli 2013, het Besluit van de Vlaamse regering van 16 mei 2014 betreffende de uitvoering van het Onroerend Erfgoeddecreet, gewijzigd bij besluit van de Vlaamse regering van 4 december 2015 en de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en de rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, versie 4.0 van 1 april 2019.

In voorliggende archeologienota toetsen we de impact van geplande werken af aan het onderzoekspotentieel van het projectgebied.

Het bureauonderzoek toont aan dat het projectgebied zich op een interessante locatie bevindt in de historische stad Oudenaarde. Het projectgebied grenst namelijk aan en ligt net buiten de 12de-eeuwse stadsomwalling. In de 13de eeuw wordt op deze locatie de abdij van Maagdendale gesticht, dewelke mee is opgenomen in de 13de-eeuwse stadsomwalling. Het domein bevindt zich op een boogscheut van de kerk van Pamele, eveneens opgericht in de 13de eeuw, op een locatie waar reeds in de 11de eeuw een nederzetting tot ontwikkeling kwam. De abdijsite kende verschillende ontwikkelingsfases in de loop van de 15de en 17de eeuw, tot in 1791 de abdij wordt opgeheven en het domein heringericht als kazerne.

Het poortgebouw, binnen de contouren van het projectgebied, maakt deel uit van het abdiydomein en verschaft toegang tot dit domein vanuit de Baarstraat. Bouwhistorisch kan gesteld worden dat het poortgebouw is opgetrokken in twee fases, in mid 16de eeuw en begin 17de eeuw. Samen met de kerk en het abdissenhuis, is het poortgebouw het enigste wat nog rest van de abdij. Ondanks 18de-, 19de- en 20ste-eeuwse toevoegingen is de basisstructuur van het poortgebouw intact.

Het archeologisch onderzoek ten oosten, zuiden en zuidwesten van het poortgebouw in 2012 en 2013 heeft aangetoond dat het archeologisch bodemarchief zeer goed en ondiep bewaard is.

We kunnen concluderend stellen dat het projectgebied een interessante plaats inneemt in historisch Oudenaarde, nabij de nederzettingkern van Pamele, ter hoogte van de vroegste stadsomwalling, en binnen het abdiydomein. Eerder archeologisch onderzoek toonde de goede bewaring van het archeologisch erfgoed aan. Gezien het duidelijke onderzoekspotentieel achten we een vervolgonderzoek in de vorm van een archeologische opgraving nodig.

2 VERSLAG VAN RESULTATEN BUREAUONDERZOEK

2.1 BESCHRIJVEND GEDEELTE

Projectcode: 2024I11

Sitecode: 23-oud-MAD

Wettelijk depotnummer: D/2024/12.857/19

Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog: SOLVA OE/ERK/Archeoloog/2015/00038

Locatie:

Oost-Vlaanderen, Oudenaarde, Baarstraat, Tussenmuren, Pamelekerkplein en Bovenschelde

Bounding box:

punt 1: x = 96293.56 / y = 170156.92

punt 2: x = 96339.01 / y = 170186.50

Kadastrale gegevens:

Oudenaarde, percelen 37/2R en 37/2S (Figuur 1)

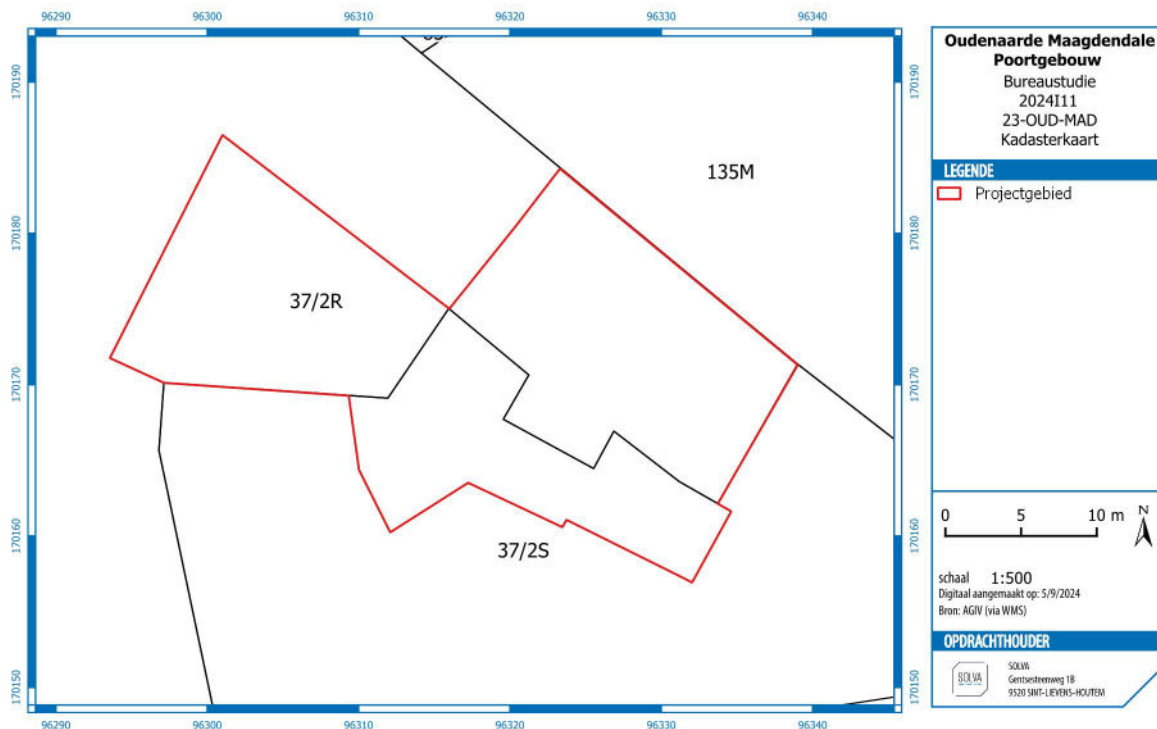
Topografische kaart: zie Figuur 2 en Figuur 3

Betrokken actoren en specialisten:

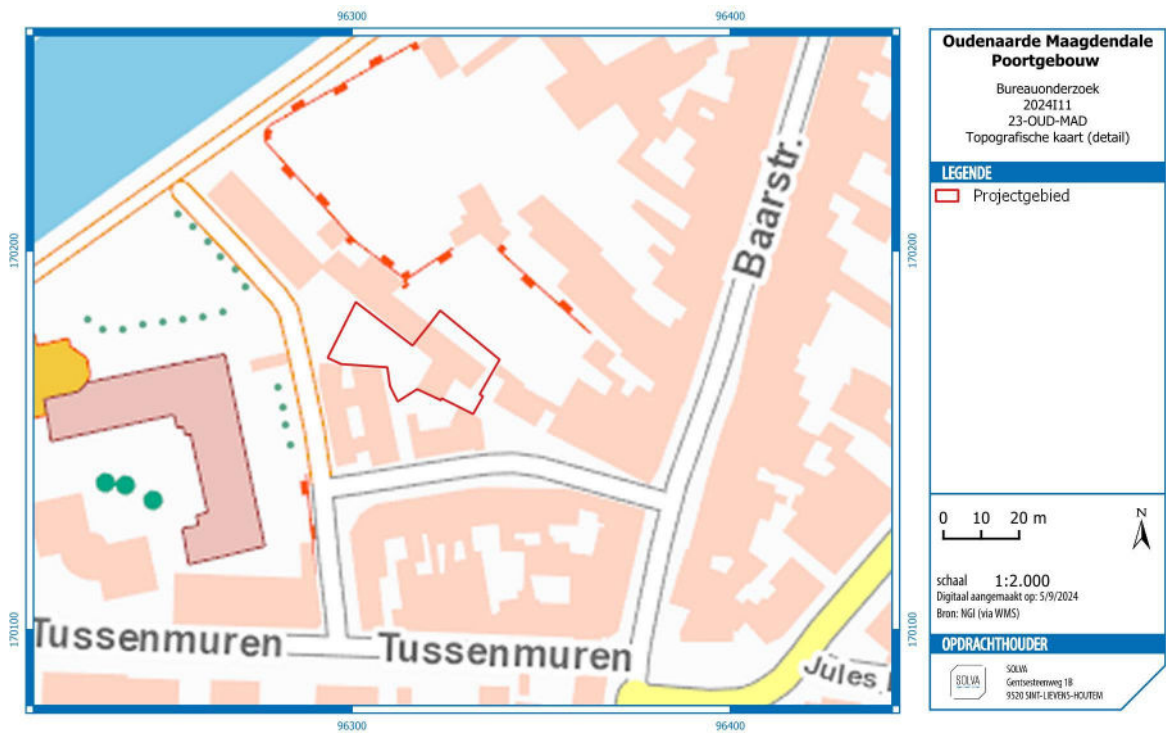
- Erkend archeoloog: Cateline Clement
- Tekst: Cateline Clement
- Kaartmateriaal: Cateline Clement
- Redactie: Bart Cherretté

Wetenschappelijke advisering:

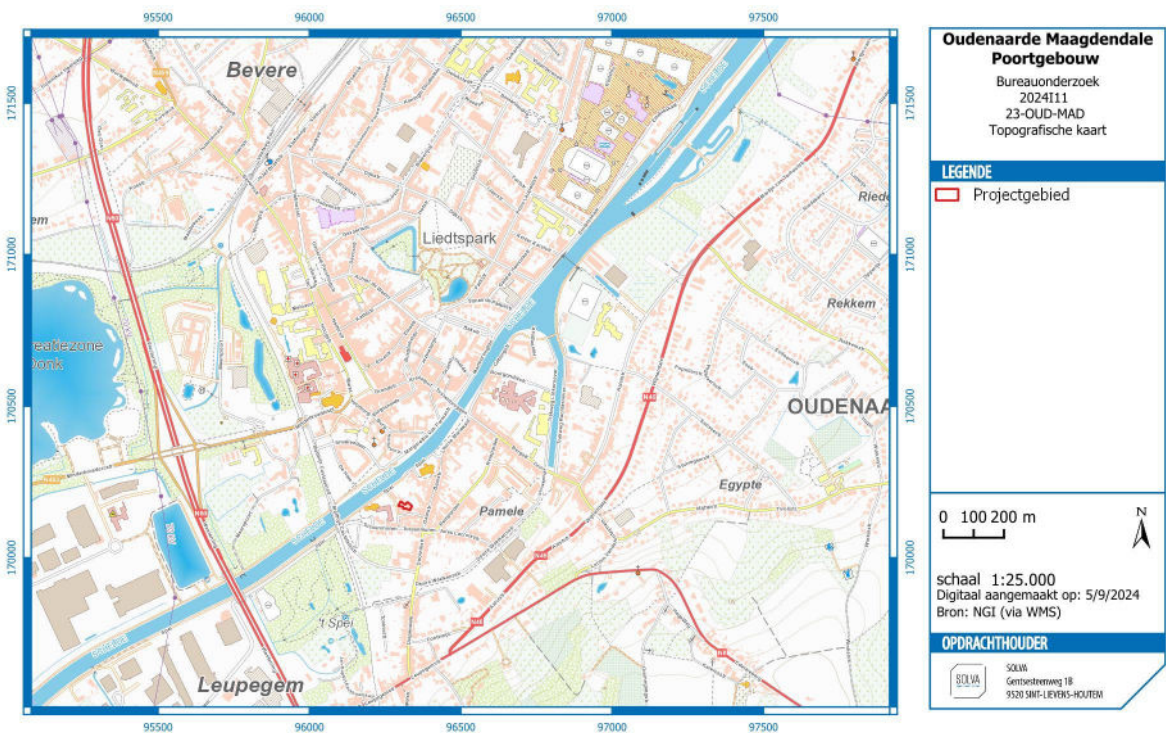
Niet van toepassing

Figuur 1. Kadasterkaart met aanduiding van het projectgebied.

Figuur 2. Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied.

Figuur 3. Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied.

2.1.1 AANLEIDING VOOR DE OPMAAK VAN DE ARCHEOLOGIENOTA

De zone bevindt zich binnen een beschermde archeologische site of archeologische zone. Bovendien bedraagt de oppervlakte van het projectgebied meer dan 300 m² en de ingreep in de bodem meer dan 100 m².

Derhalve diende in uitvoering van **art. 5.4.1 3°** van het Onroerend Erfgoeddecreet d.d.12 juli 2013, een archeologienota te worden opgesteld ten behoeve van het indienen van de **omgevingsvergunning** voor **stedenbouwkundige handelingen** voor de restauratie en herbesteding van het poortgebouw van de abdij van Maagdendale/ Er zijn voor dit dossier geen vrijstellingen van toepassing op bovenvermeld artikelnummer.²

2.1.2 BESCHRIJVING VAN DE GEPLANDE WERKEN

2.1.2.1 DE BESTAANDE TOESTAND

Zie bijlages 1 voor een grondplan van de bestaande toestand (bron: B-juxta).

Het poortgebouw maakt deel uit van de grotere abdijsite van Maagdendale en functioneerde als toegang tot de site. Samen met het voormalige abdissenhuis, is het poortgebouw één van de weinig bewaarde onderdelen van de in oorsprong 13de-eeuwse abdijsite. Het is beschermd bouwkundig erfgoed (cf. infra).

De opbouw is tweeledig: het hoofdgebouw dateert uit de 16de eeuw, **1545-1548 AD**; een uitbreiding naar het zuiden dateert uit het begin van de 17de eeuw, **1627 AD**. In deze uitbreiding zijn twee doorgangen vervat, een smallere voetgangersweg en een bredere koetsweg. **Aan deze basisstructuur zijn in de loop der tijd elementen toegevoegd**³ – uit de 19de eeuw of ouder, uit de 19de-begin 20ste eeuw of uit de tweede helft van de 20ste eeuw (Figuur 4). Aan de noordelijke zijde van het gebouw is nog een half ingegraven kelder met tongewelf bewaard (Figuur 4, Figuur 7). Deze kelder dateert uit de periode dat het abdijsite dienst deed als kazerne.

De opbouw van de vloer op het gelijkvloers is niet gekend.

Heden zijn de gebouwen van de voormalige abdij zijn in gebruik door de stadsdiensten: in het abdissenhuis is de Koninklijke Academie voor beeldende kunsten gevestigd; de speeltheek vond onderdak in het gebouw ten noordwesten van het poortgebouw. Tevens is op deze locatie een nieuw administratief centrum opgericht.

Ter hoogte van de voormalige soldatenwoningen, gelinkt aan de periode van het gebruik als militaire kazerne (cf. infra) (19de eeuw), zijn sociale woningen opgetrokken. Het poortgebouw situeert zich centraal tussen de drie clusters van sociale huurwoningen. Naar aanleiding van deze werken is in **2012 en 2013 archeologisch onderzoek** uitgevoerd op deze locatie. Werkputten 2 en 3/4 vallen deels samen met projectgebied (Figuur 5). Bijgevolg zijn de zones ten zuidoosten en ten zuidwesten van het poortgebouw reeds verstoord. De bouw van de sociale woningen ging ook gepaard met de plaatsing van nutsleiding en de heraanleg van de wegenis (Afbeelding 1, Afbeelding 2). Op het Grootschalig ReferentieBestand zijn nutsleidingen aangeduid. Centraal in Baarstraat en in de brede doorgang van het poortgebouw is het traject van een riolering zichtbaar (Figuur 6). De geplande werken takken aan op deze bestaande nutsleiding.

---

² Het uit te voeren archeologisch onderzoek valt onder de toepassing van het Onroerend Erfgoeddecreet van 12 juli 2013, het Besluit van de Vlaamse regering van 16 mei 2014 betreffende de uitvoering van het Onroerend Erfgoeddecreet, gewijzigd bij besluit van de Vlaamse regering van 4 december 2015 en de Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en de rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren, versie 4.0 van 1 april 2019.

³ bron: architectenbureau Van Acker en Partners.

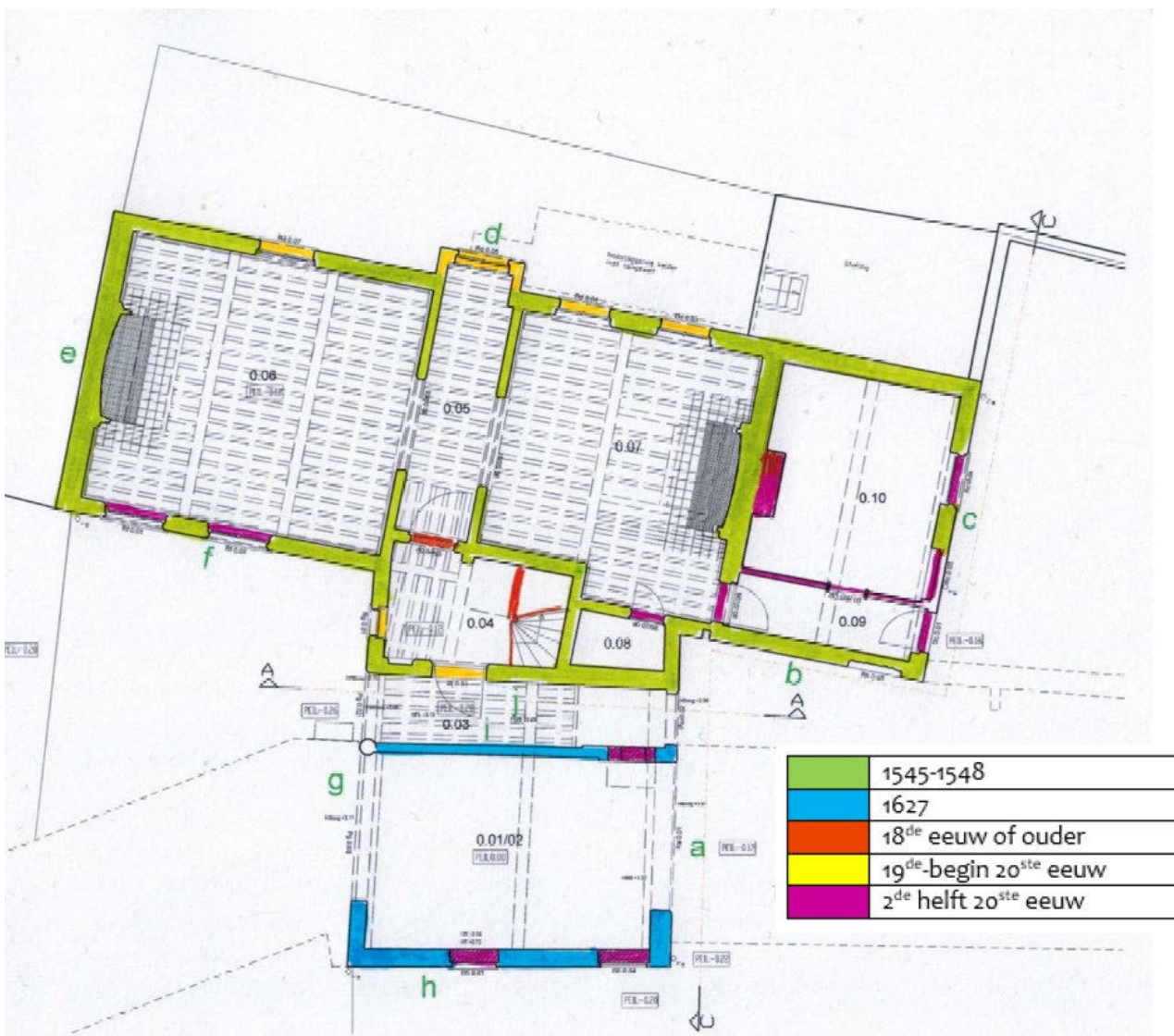
Afbeelding 1. Bestaande situatie ten westen van de poortdoorgangen.

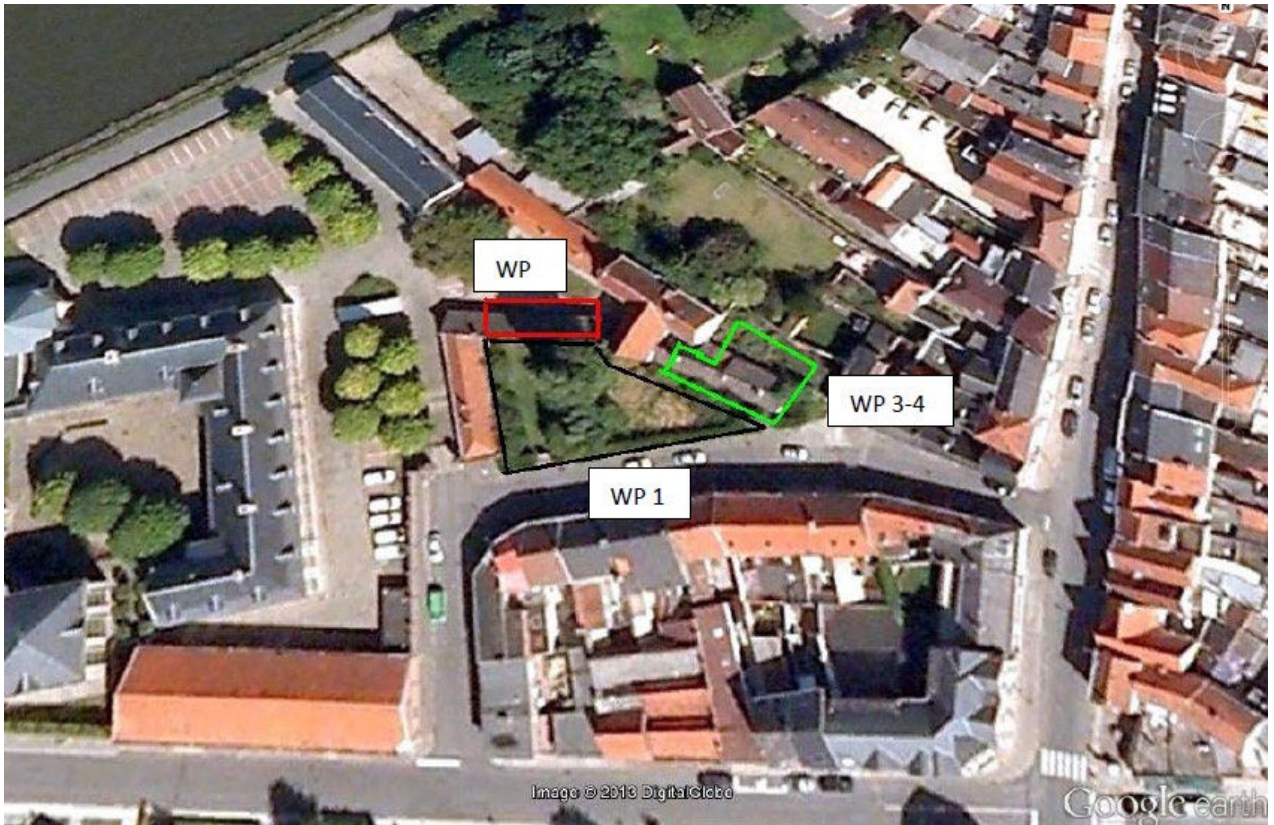
Afbeelding 2. Bestaande situatie ten oosten van de poortdoorgangen.

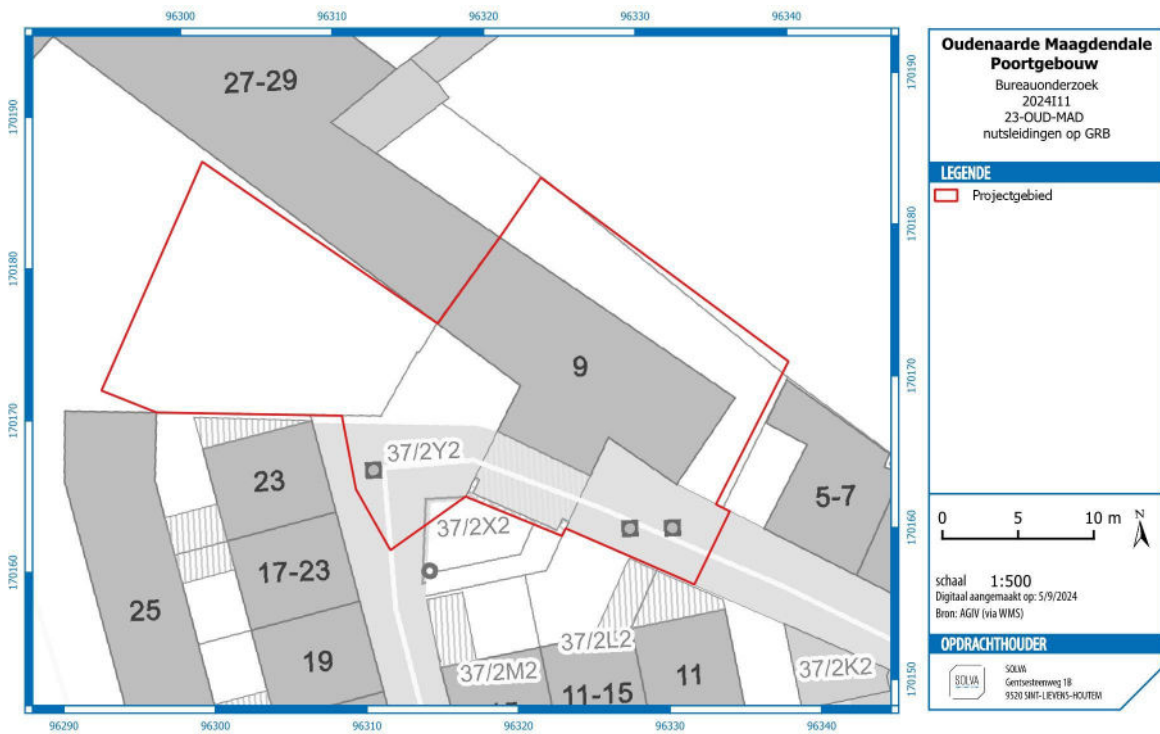
Afbeelding 3. Bestaande situatie ten westen van de grote poortdoorgang.

Figuur 4. Bouwevolutie van het poortgebouw – gelijkvloers (bron: architectenbureau Van Acker en Partners).

Figuur 5. Situering van de werkputten van de opgraving in 2012/2013 uitgevoerd door All-Archeo (bron: Coenaerts et al. 2013).

Figuur 6. Nutsleidingen op GRB.

2.1.2.2 DE ONTWERPEN TOESTAND

Zie bijlages 2-5 voor de grondplannen, snede en terreinprofiel van de ontworpen toestand (bron: B-juxta).

Het ontwerp gaat uit van de inrichting van het poortgebouw als een gebouw afgestemd op het grotere geheel van de abdijsite Maagdendale (bron: B-juxta); het zal ingericht worden voor algemeen gebruik met een minimale basisuitrusting – water, elektriciteit, verwarming, sanitair (**Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**); het gelijkvloers en de eerste verdieping krijgen een polyvalente, (semi-)publieke functie, de eerste verdieping en de zolder zullen ook enkele administratieve functie vestigen; het gebouw zal toegankelijk gemaakt worden voor personen met een fysieke beperking.

De buitenkant van het gebouw zal volledig gerestaureerd worden, evenals bepaalde elementen van het interieur. Het project beoogt in eerste instantie conservatie, eerder dan reconstructie. Hiertoe zullen bepaalde recentere elementen in het gebouw verwijderd worden (Figuur 7). Toevoegingen worden zodanig gerealiseerd dat ze omkeerbaar zijn.

Buiten

- Lift (Figuur 8)
  - o De fundering van de lift wordt reeds aangelegd, de lift zelf wordt later geplaatst.
  - o Oppervlakte van de fundering van de lift: **250 x 200 cm**
  - o Funderingswanden van de liftput: **aanzetdiepte 120 cm onder maaiveld, dikte 30 cm.**
  - o Dikte van de funderingsplaat van de liftput: **30 cm + 5 cm zuiverheidsbeton (naar beneden te rekenen vanaf 120 cm onder maaiveld)**
- Trap (Figuur 8)
  - o Plaatfundering van de buitentrapp wordt gerealiseerd **in opstand** – dikte 70 cm.
  - o Constructie gefundeerd met **balken op micropalen - breedte van de balken: 50 cm, diameter van de micropalen: 15-20 cm.** Het **funderingsprincipe** van balken op micropalen⁴ is **grondverdringend**. Omdat de boringen grondverdringend zijn en hun plaatsing impact zou hebben op de bestaande muren, worden **ontspanningsputten** gemaakt. Op bepaalde locaties wordt de grond gewoeld om de druk van de boringen naar deze locaties te leiden, weg van de bestaande muren. Meer concreet worden dergelijke putten gegraven, met een kraanbak van **60 à 80 cm breed, tot 1,5 à 2 m diep** (maar niet dieper dan de bestaande funderingen), op ca. 1 meter van de bestaande muren. **Het aantal putten en de locatie ervan wordt op het moment van het boren door de aannemer zelf bepaald.**
  - o Ter hoogte van de ontworpen trap bevindt zich heden een kelder met tongewelf. Deze dateert uit kazerne-periode. De plaatsing van de trap noopt het uitbreken ervan. Hiertoe is toestemming vanwege het Agentschap Onroerend Erfgoed. De aanwezigheid van de kelder betekent dat op deze locatie tot op de diepte van de kelder, de grond reeds geroerd is.
- Regen- en septische putten, RWA- en DWA-leidingen (Figuur 8)
  - o 1 rechthoekige septische put: **88 cm x 202 cm**
  - o 1 ovale regenput: **350 x 265 cm**, 15000 liter inhoud.
  - o 8-vormig regenwater-infiltratiebekken met schuine wanden en platte bodem: **ca. 40 m², diepte 50 cm**
  - o **Minimale diepte** van de voorziene regen- en septische put, incl. fundering zal **ongeveer 250 cm** zijn.
  - o De DWA- en RWA-leidingen hebben een **diameter van 11 cm of 16 cm.**
  - o De DWA- en RWA-leidingen liggen ca. **1,5 tot 2,5 meter onder het maaiveld.**
  - o De breedte van de aanleg sleuf van de RWA- en DWA-leidingen is niet gekend, maar gezien de beperkte diameter van de buizen, wordt uitgegaan van smalle sleuven.
- De wegenis van voetgangspoort onder het poortgebouw wordt verlaagd om zo samen te vallen met het niveau van de inkom tot het poortgebouw. Ter hoogte van beide poorten worden tevens drie funderingsbalken op micropalen ingepland. Deze ingrepen situeren zich ter hoogte van de reeds heraangelegde wegenis met de ontdubbelde riolering. We gaan er van uit dat de geplande werken binnen het bestaande gabarit blijven. 30

⁴ Informatie verkregen vanwege de stabiliteitsingenieur.

Binnen

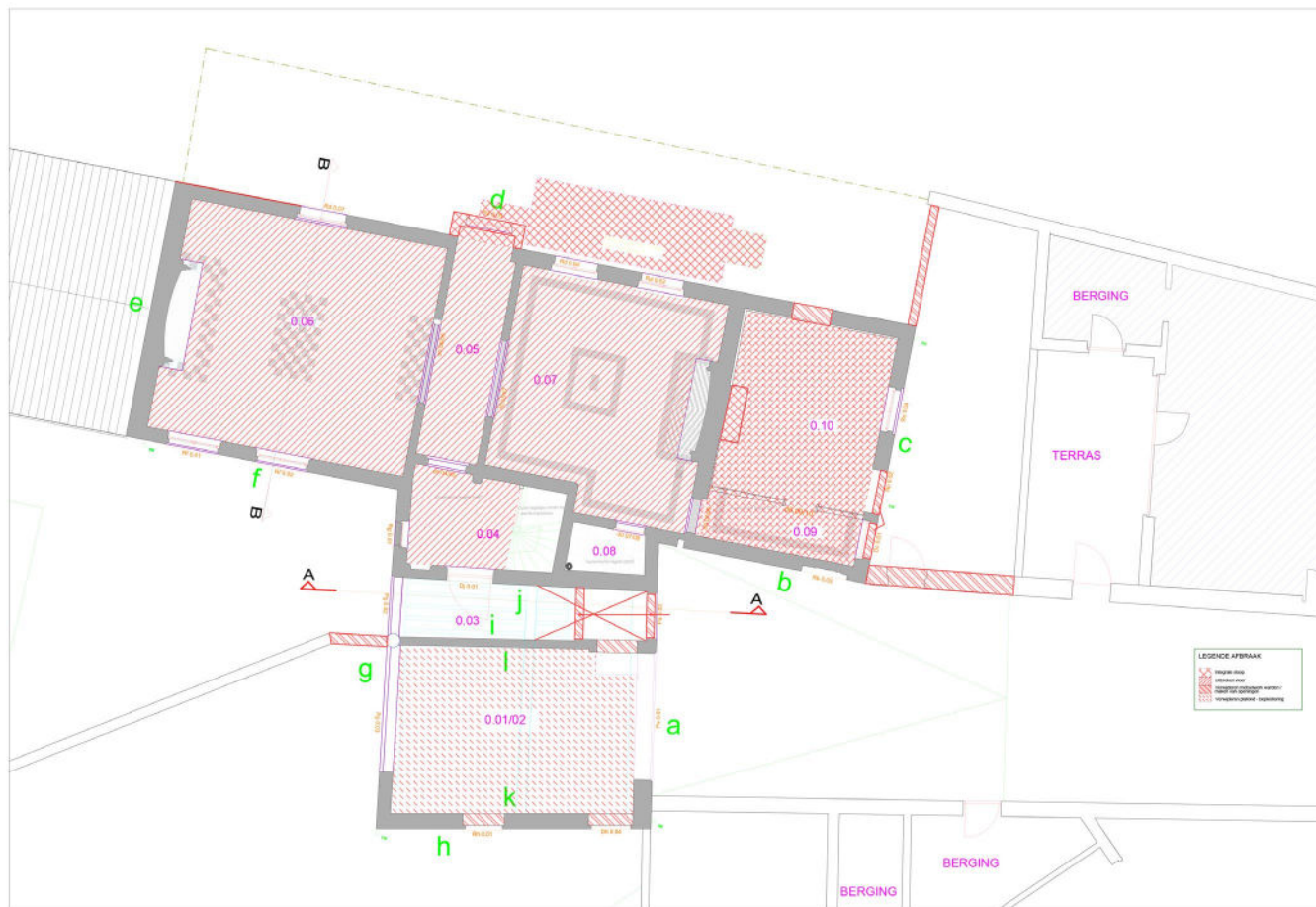
Het gebouw is opgetrokken in twee grote fasen cf. infra. In het ontwerp worden de recentere toevoeging verwijderd om terug te keren naar de oorspronkelijke vormgeving (Figuur 7). Bepaalde 18de-eeuwse aanvullingen worden behouden.

Op het gelijkvloers wordt de vloer uitgedrukt en vervangen en wordt nieuw sanitair voorzien, met bijhorende nutsleidingen.

- Sanitair, RWA-leiding (Figuur 8)
  - o De inrichting van sanitair - toiletten en wasbekkens – brengt de aanleg van DWA-leidingen in het gebouw met zich mee. Deze DWA-leidingen worden doorgetrokken naar buiten en sluiten aan op de septische put of de afvoer vanaf de septische put naar de bestaande riolering in de straat Maagdendale.
  - o DWA-leiding met **diameter van 11 cm**.
  - o De breedte van de aanleg sleuf van de leidingen is niet gekend, maar gezien de beperkte diameter van de buizen, wordt uitgegaan van smalle sleuven.

- Vloer en fundering (Figuur 9)
  - o **Opbouw van de vloer** = tegel, chape + vloerverwarming, isolatie en uitvullingslaag: **27 cm**.
  - o Het **funderingsprincipe** is een **betonplaat op balken op micropalen**.⁵ Dit funderingsprincipe laat toe om extra stabiliteit te creëren bij bestaande structuren. Deze nieuwe palen worden geplaatst naast de bestaande muren (Figuur 8). Dergelijke boringen gaan door muren/massieven. In het geval van de aanwezigheid van muren/fundering dient er dus **niet ontmuurd** te worden. Het principe is **grondverdringend**. Omdat deze boringen grondverdringend zijn en hun plaatsing dus impact kan hebben op de bestaande muren, worden **ontspanningsputten** gemaakt. Dit betekent dat op bepaalde locaties de grond wordt gewoeld, om zo de druk van de boringen naar deze locaties te leiden, weg van de bestaande muren. Meer concreet worden **putten** gegraven, met een kraanbak van **60 à 80 cm breed, tot 1,5 à 2 m diep** (maar niet dieper dan de bestaande funderingen), op ca. 1 meter van de bestaande muren. **Het aantal putten en de locatie ervan wordt op het moment van het boren door de aannemer zelf bepaald**. De stabiliteitsingenieur schat dat het in het geval van het poortgebouw om **5 à 6 putten**, verdeeld over de drie ruimtes, zou gaan.
    - **Dikte betonplaat + zuiverheidsbeton: 20 cm + 5 cm.**
    - **Diepte van de balken onder de betonplaat: 35 cm – Breedte van de balken: 50 cm.**
    - De **micropalen** hebben een **diameter van 15 à 20 cm**. Het betreft stalen stangen die worden geschroefd in de bodem en omringd met cement.
  - o Het looppniveau van de nieuwe toestand is gelijk aan het looppniveau van de bestaande toestand. De **totale opbouw van de vloer plus fundering (zonder micropalen)** is bijgevolg **87 cm ter hoogte van de balken en 52 cm tussen de balken**. Ter hoogte van de **wenteltrap** is dit **68 cm**.

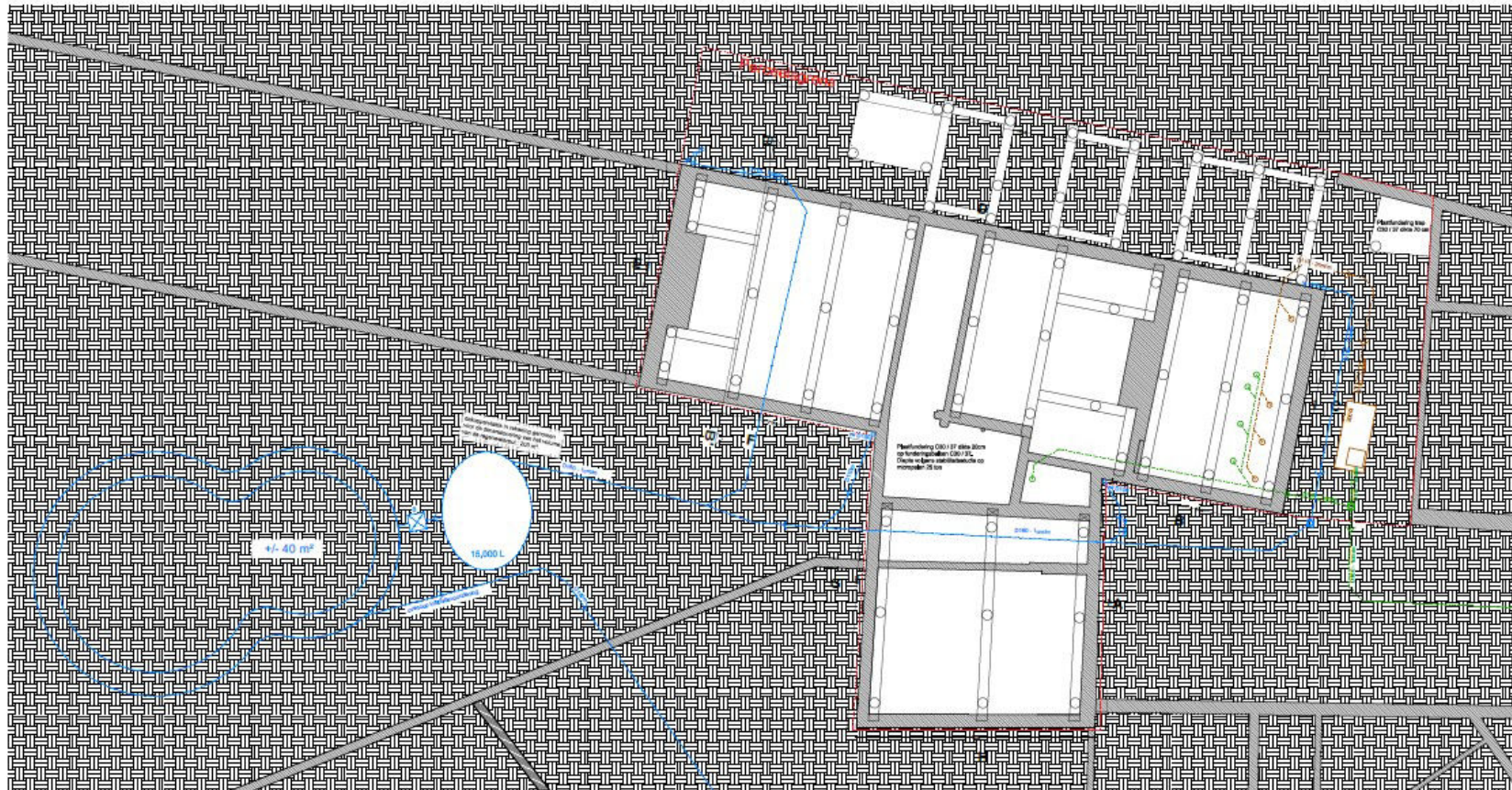
---

⁵ Informatie verkregen vanwege de stabiliteitsingenieur.

1177 RESTAURATIE EN HERBESTEMMING POORTGEBOUW MAAGDENDALE
 01/02/2023
 1/100 DO_1177_P_B_04_Gelijkvloers Afbraak

Figuur 7. Geplande afbraak gelijkvloers (bron: B-juxta).

1177
11/07/2024
1/100

RESTAURATIE EN HERBESTEMMING POORTGEBOUW MAAGDENDALE
Plannen nieuwe toestand - Funderingsplan

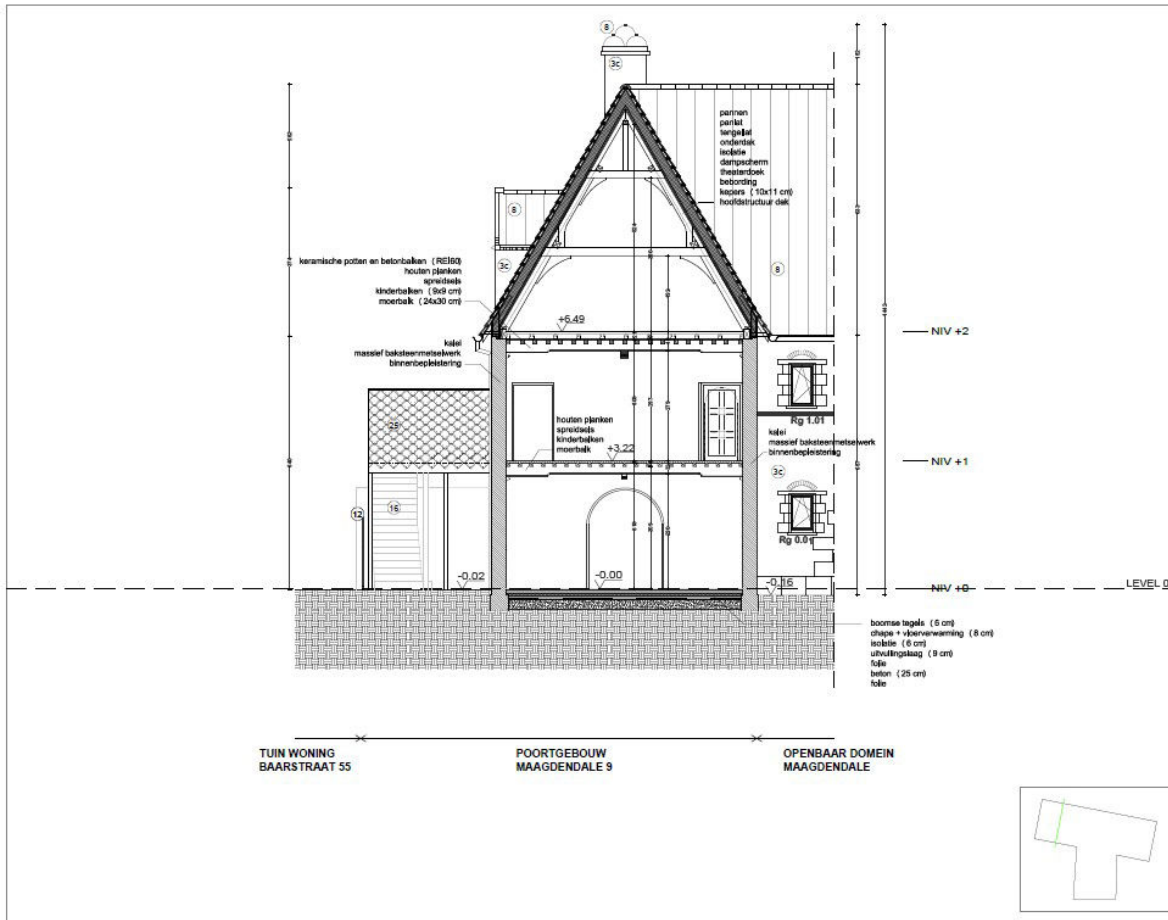
BA

P_N_99

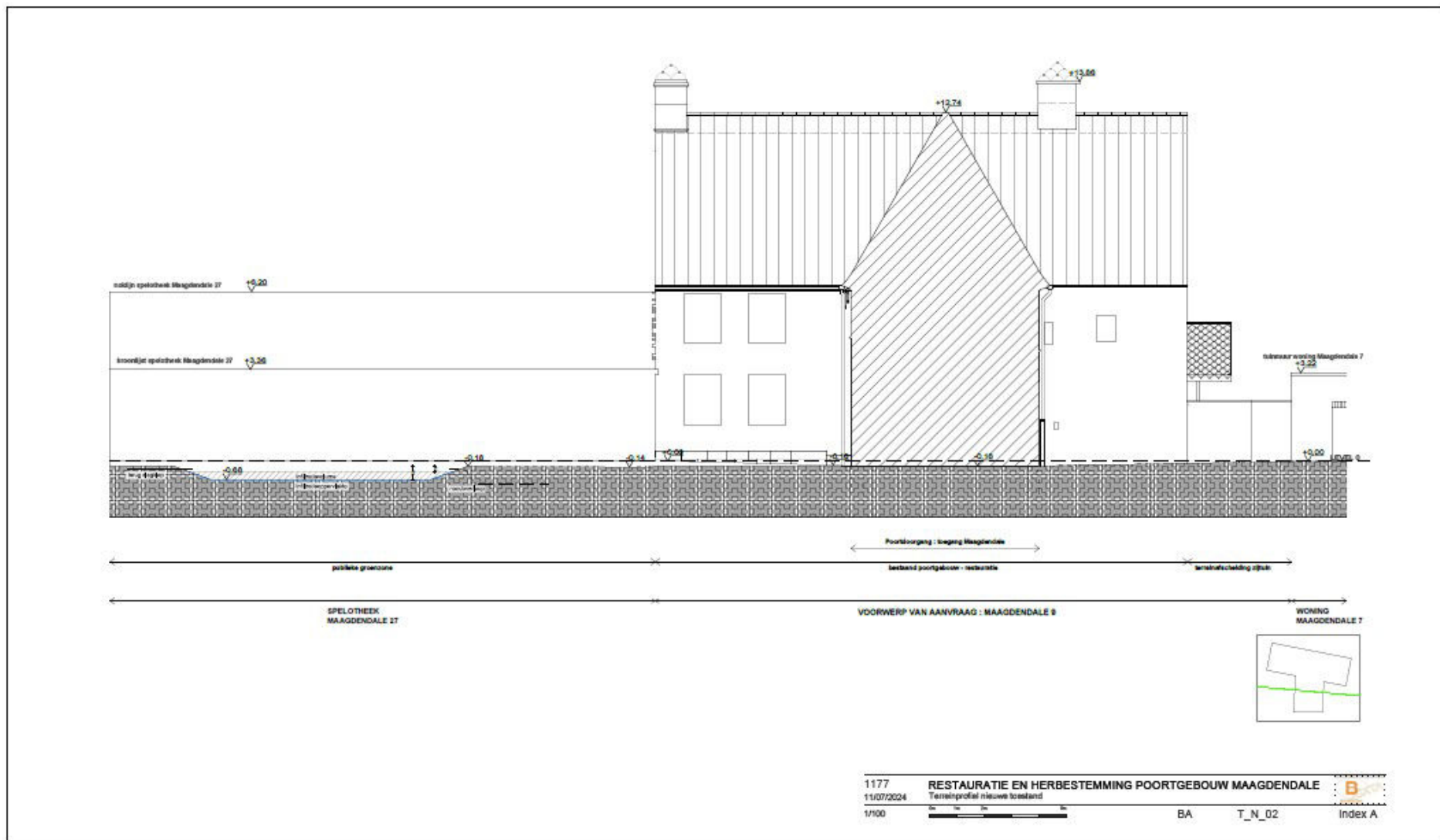

Index B

Figuur 8. Ontworpen toestand regenwaterput, infiltratiebekken, septische put, RWA- en DWA-leidingen en fundering. (bron: B-juxta).

Figuur 9. Snede van het poortgebouw in ontworpen toestand, met opbouw van de vloer (bron: B-juxta).

Figuur 10. Terreinprofiel van het poortgebouw, met aanduiding van het regenwater-infiltratiebekken in ontworpen toestand (bron: B-juxta).

2.1.3 DE ONDERZOEKSOPDRACHT

2.1.3.1 VRAAGSTELLING

Het bureauonderzoek ten behoeve van de vergunningsaanvraag voor de restauratie en herbestemming van het poortgebouw van Maagdendale heeft tot doel om op basis van bestaande bronnen informatie te verzamelen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site op het terrein, de karakteristieken en bewaringstoestand ervan, de relatie met het landschap, de waarde ervan en de wijze waarop met het terrein moet omgegaan worden bij de geplande bodemingrepen. Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek van het terrein?
- Welke gebruiksevolutie kende het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Wat is het wetenschappelijk kennispotentieel van een eventueel aanwezige archeologische site op lokaal, regionaal en op Vlaams niveau?
- Wat is de aard en waardering van het kennispotentieel?
- Is er verder vooronderzoek noodzakelijk en welke vorm dient dit aan te nemen?

2.1.3.2 DE RANDVOORWAARDEN

Niet van toepassing.

2.1.4 WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN HET VOORONDERZOEK

2.1.4.1 MOTIVERING VAN DE ONDERZOEKSSTRATEGIE, -METHODEN EN -TECHNIEKEN

STRATEGIE

In deze nota wordt een **bureauonderzoek** uitgevoerd **voor een zone die gekenmerkt wordt door een hoge dichtheid aan bebouwing in het verleden**. Dit type onderzoek heeft als bijkomend doel de gebruiksgeschiedenis en de relatie tot het omliggende stadsweefsel te kennen. Daarvoor wordt bijzondere aandacht besteed aan het onderzoek van archieven en eventueel eerder uitgevoerd onderzoek naar de historische evolutie van deze stadszone.

Dit bureauonderzoek moet uiteindelijk leiden tot een gemotiveerd advies of, en welke, maatregelen van verder vooronderzoek (met of zonder ingreep in de bodem) op het projectgebied noodzakelijk zijn.

METHODEN EN TECHNIEKEN

Met het oog op een gemotiveerd advies is enerzijds landschappelijk, historisch en archeologisch bronnen en online beschikbare georeferentie kaartenmateriaal geconsulteerd en zijn eventuele (recente) verstoringen binnen het projectgebied geïnventariseerd, met het oog op het opstellen van een archeologisch verwachtingspatroon. Anderzijds is de impact van de werken op de ondergrond geëvalueerd. Deze impact werd afgewogen ten aanzien van het te veronderstellen verwachtingspatroon, op basis waarvan uiteindelijk een gemotiveerd advies kan opgesteld worden.

2.1.4.2 ORGANISATIE VAN HET BUREAUONDERZOEK

Alle hieronder vernoemde bronnen zijn geconsulteerd door de archeoloog Cateline Clement. Opmaak van de figuren en de georeferentie geschiedde door Cateline Clement. Inhoudelijke afwegingen en keuzes zijn in overleg geschied tussen Wouter De Maeyer, Bart Cherretté en Cateline Clement.

2.1.4.3 ASPECTEN WAARVOOR HET ADVIES VAN SPECIALISTEN WERD INGEROEPEN

Niet van toepassing.

2.1.4.4 ASPECTEN WAARVOOR ALGEMENE WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING WERD INGEROEPEN

Niet van toepassing.

2.1.4.5 MOTIVERING VAN DE GESELECTEERDE BRONNEN

Tijdens het bureauonderzoek is een analyse gemaakt van de **bodemsoorten**. Daarnaast werd onderzocht waar mogelijk afgedekte bodems en/of resten uit de prehistorie of jongere periodes kunnen verwacht

worden. De aardkundige gegevens zijn online opgezocht via de Bodemverkenner (www.dov.vlaanderen.be) en de Geopunt-kaart (www.geopunt.be), de kaarten zelf zijn geraadpleegd via WMS in een GIS-omgeving. Verdeler van deze kaarten is de Databank Ondergrond Vlaanderen.

Het belangrijkste beschikbare **historisch kaartmateriaal** is vooral geraadpleegd om de grondgebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Deze informatie uit het historische kaartmateriaal kan een impact hebben op de kwaliteit van het eventueel oudere bodemarchief. Het historisch kaartmateriaal is gegeoreferend geraadpleegd via WMS in een GIS-omgeving. Verdeler van het kaartenmateriaal is het Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen.

Voor het archeologisch kader is de Centrale Archeologische Inventaris (**CAI**) geraadpleegd, alsook de beschikbare literaire bronnen.

De **ontwerplannen** zijn door B-juxta en Stad Oudenaarde er beschikking gesteld.

Een **terreinbezoek** werd tevens uitgevoerd op 05/03/2024 en lichtte ons deels in over de toestand van het terrein.

Alle gegevens werden hierna samengebundeld in voorliggende archeologienota.

2.2 ASSESTRAPPORT

2.2.1 METHODEN, TECHNIEKEN EN CRITERIA

Het assessmentrapport omvat alle informatie afkomstig uit het **bureauonderzoek**: dit zijn alle relevante gegevens die over het projectgebied verzameld kunnen worden uit toegankelijke literatuur en kaartmateriaal en bijdragen tot het gefundeerd inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied. Om dit laatste te bereiken worden de verzamelde gegevens met elkaar vergeleken, geconfronteerd en samengelegd. Vanuit deze assessment van het plangebied moet een goede motivering mogelijk zijn over de noodzaak en het nut van al dan niet verder te nemen maatregelen.

Een waardevol assessment van het archeologisch potentieel van een projectgebied op basis van een bureauonderzoek is enkel mogelijk indien de bronnen voldoende en afdoende relevante gegevens opleveren om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Bij afwezigheid of onvoldoende data zijn bijkomende maatregelen nodig om tot een correcte inschatting voor het projectgebied te komen.

2.2.2 CONSERVATIE-ASSESSMENT

Alle gegenereerde data die in het kader van deze archeologienota tot stand komen, worden door **SOLVA** digitaal bewaard op een centrale server die dagelijks “in-huis” wordt geback-up’t en off-site wordt gekopieerd. Alle gegenereerde data en rapporten zijn geïntegreerd in de **SOLVA**-Archeologiedatabank raadpleegbaar. Een conservatie-assessment voor vondsten of stalen is bij dit bureauonderzoek niet van toepassing.

2.2.3 DE LANDSCHAPPELIJKE LIGGING VAN HET ONDERZOEKSGBIED EN ZIJN OMGEVING

2.2.3.1 ALGEMENE LANDSCHAPPELIJKE EN GEOGRAFISCHE SITUERING

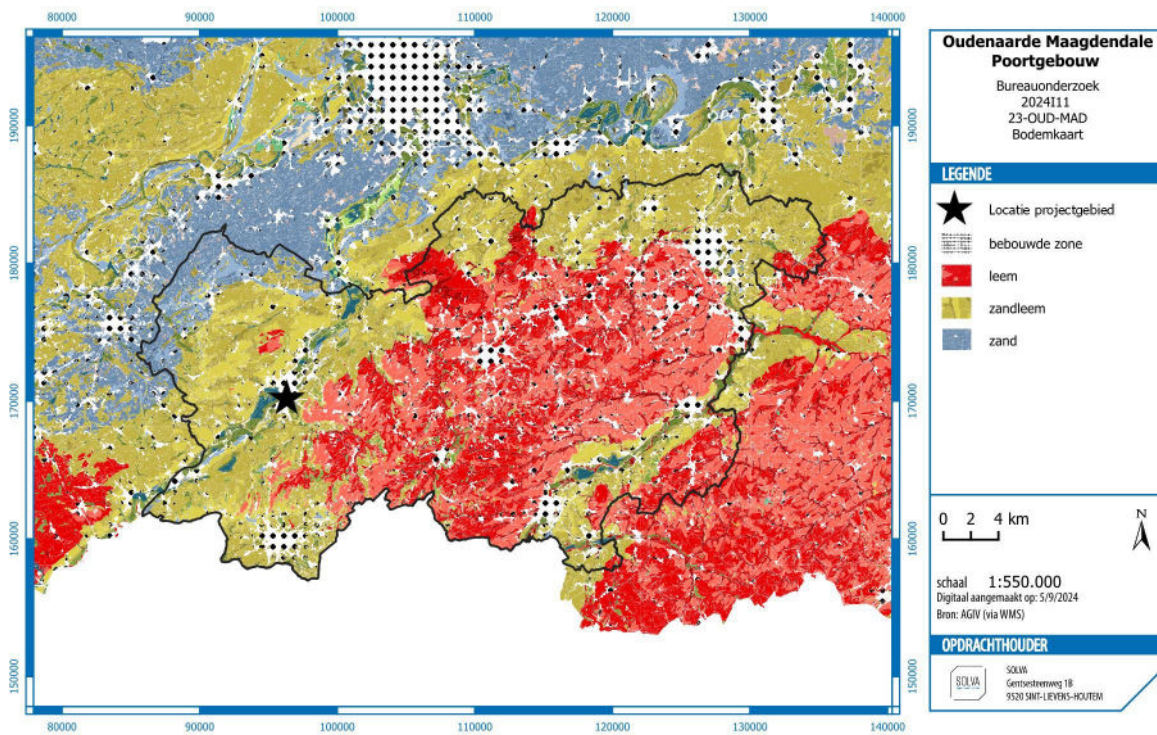
Oudenaarde is gesitueerd in het zuidwesten van de provincie Oost-Vlaanderen, in de Scheldevallei. De stad is gelegen in de zandleemstreek, maar het stadscentrum zelf is gekarteerd als antropogene zone (Figuur 11). De regio is gelegen in het pleistoceen riviervalleiendistrict, dat onder meer gekenmerkt is door alluviale kleibodems en een vrij vlakke tot licht golvende topografie.⁶

Het projectgebied situeert zich in het stadscentrum, in het historische stadsdeel Pamele op de rechteroever van de Schelde.

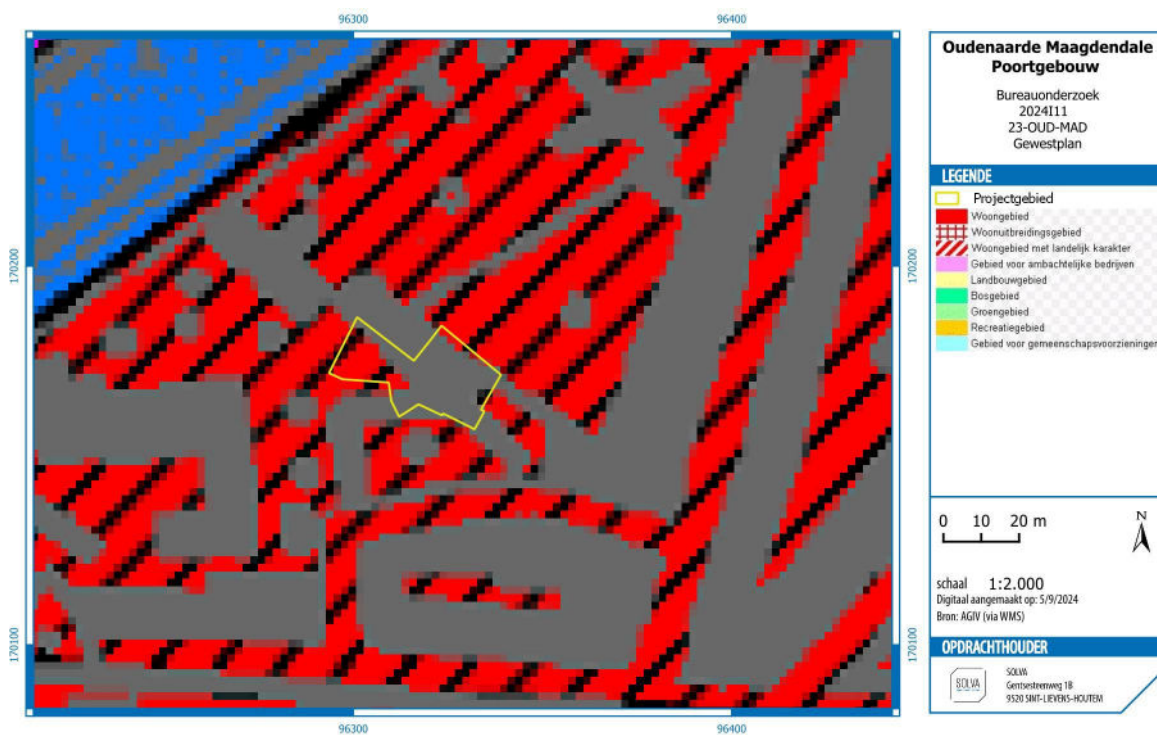
Het projectgebied valt volgens het gewestplan in woongebied (Figuur 12).

---

⁶Sevenant 2002, p. 37 e.v.

Figuur 11. De bodemkaart met aanduiding van het projectgebied.

Figuur 12. Het gewestplan met aanduiding van het projectgebied.

2.2.3.2 AARDKUNDIGE EN HYDROGRAFISCHE SITUERING

ALGEMENE GEOLOGISCHE EN GEOMORFOLOGISCHE SCHETS VAN DE REGIO⁷

De Scheldevallei waarbinnen het projectgebied is gesitueerd, is gelegen in het zogenaamde **pleistoceen riviervalleiendistrict**, i.e. de gebieden die **geologisch/geomorfologisch** geassocieerd kunnen worden met de Pleistocene vallei van de Vlaamse Vallei, dat onder meer gekenmerkt is door alluviale kleibodems en een vrij vlakke tot licht golvende topografie.

In het gehele gebied van het Pleistoceen riviervalleiendistrict rusten jong-Quartaire afzettingen op een Tertiair substraat. De deklaag bestaat uit Quartaire niveo-eolische afzettingen van de laatste ijstijd (Weichsel), rustend op subhorizontale, oorspronkelijk zwak naar het noorden hellende, mariene Tertiaire lagen. Het reliëf is er nagenoeg vlak, met uitzondering van lokaal microreliëf van dekzandruggen, heuvels, ruggen, kouters, lage beekdepressies. Zowat overal komt een permanente grondwaterafzet voor. Een fijn vertakte hydrografie komt voor, die veelal door menselijk ingrijpen sterk werd gewijzigd.

Er komen vooral zandgronden, lemig-zandgronden en licht-zandleemgronden voor. De uitlopers van het Pleistoceen riviervalleiendistrict, zoals de onmiddellijke regio waarbinnen het projectgebied is gesitueerd, wordt gedomineerd door fluviatiele afzettingen. Dit verklaart de iets zwaardere textuur in deze uitlopers, hoewel hier (bovenop) eveneens eolisch dekzand werd afgezet.

De belangrijkste processen uit de ontstaansgeschiedenis van het Pleistoceen riviervalleiendistrict situeren zich in de eerste helft van het Quartair, namelijk het Pleistoceen. Tijdens de afwisseling van ijstijden en tussenijstijden werd in verschillende fasen een enorme vallei, de zogenaamde 'Vlaamse Vallei' uitgeschuurd en herhaaldelijk opnieuw gevuld. In de Weichsel-ijstijd volgde een nieuwe uitschuring van het bekken, dat in het Tardiglaciaal (na de laatste ijstijd) opnieuw volledig werd opgevuld door eolische dekzandafzettingen en door fluviatiele afzettingen, die door de smeltwaters werden aangevoerd en in de rivieren bezonken. Gaandeweg ontwikkelde zich veenvorming.

De alluviale vlakten werden verder opgevuld als gevolg van de stijgende zeespiegel en later ook door de toenemende erosie na de prehistorische en historische ontbossingen. Momenteel is de geul van de Vlaamse Vallei niet meer zichtbaar in het landschap; ze is volledig toe gesedimenteerd. Bovenop de Pleistocene rivierafzettingen werden tijdens het Holoceen recente riviersedimenten afgezet, die vaak gekenmerkt worden door een complexe samenstelling van klei, leem, zand en grind.

In de Vlaamse vallei komen vrij veel landschappelijke en hydrografische relicten zoals loopwijzigingen en afgesneden meanders voor. De zuidelijke uitloper van de Vlaamse Vallei vormt een brede zandige vlakte, gelegen op een gemiddelde hoogte van +10 m TAW, ontstaan tijdens het fluvioperiglaciaal Weichseliaan. De Holocene insnijding van de Schelde heeft een algemene zuid-noord trend. De alluviale vallei is lagergelegen met een hoogte die meestal lager ligt dan +10 m TAW, en is opgevuld met alluviale afzettingen. De morfologie van de alluviale vallei is vrij vlak. Enkele donken komen als opwelvingen (slechts een paar meter hoog) voor.

Bodemkundig domineren in het alluviaal gebied de matig tot zeer sterk gleyige zandleem-, leem-, veen en vooral klei- en zware kleigronden. Veelal rusten ze op een zandige ondergrond, op sterk en zeer sterk gleyige, uitgebrikte, lemige en kleiige gronden, inclusies van gereduceerde kleigronden met venige bovengrond, matig droge tot natte lichtzandleemgronden met zandige ondergrond.

De leemgronden nemen de grootste oppervlakte van de alluvia in. De zandleemgronden liggen verspreid in de valleien. De licht-zandleemgronden vormen smalle stroken in de Scheldevallei (oeverwallen, donken). De veengronden beperken zich tot enkele kleine of grotere vlekken.

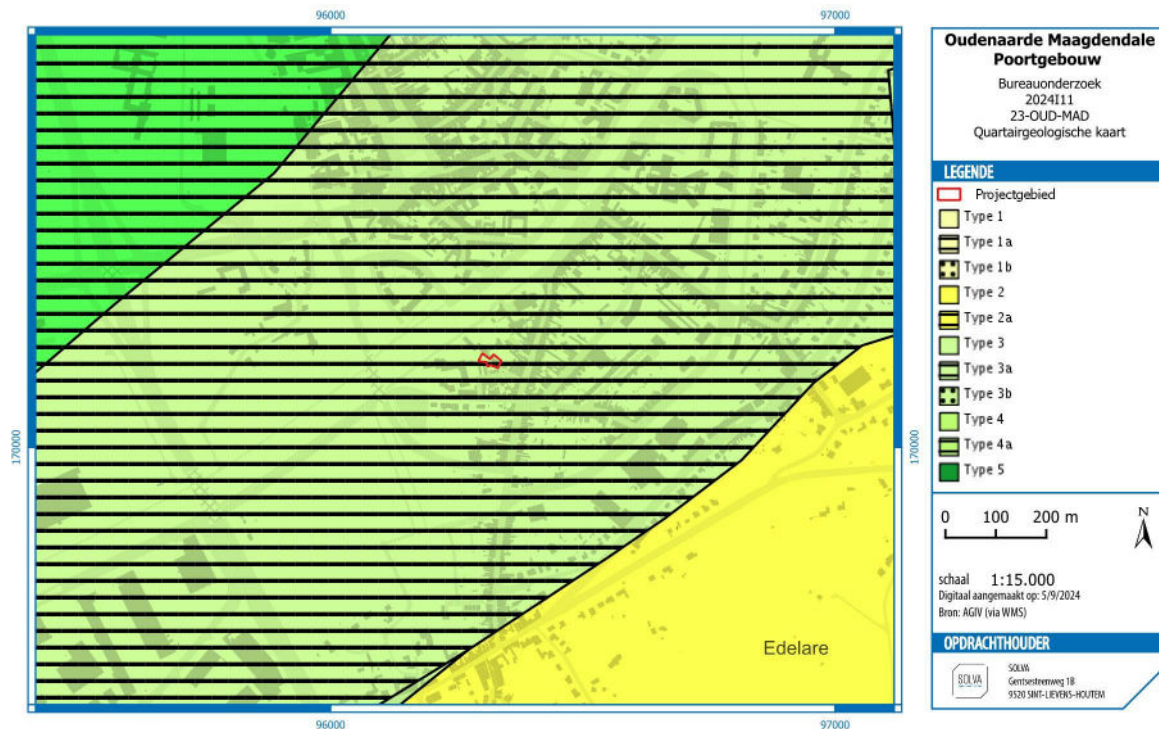
⁷ We baseren ons voor deze beschrijving op de definitie en karakterisering van de ecodistricten in Vlaanderen. In het concept 'ecodistrict' worden diverse geologische, geomorfologische, bodemkundige, hydrografische en historisch-geografische aspecten, die ook een determinerende invloed hebben gehad op het menselijk handelen in het verleden, in relatie tot elkaar besproken: Sevenant et al. 2002.

HET PROJECTGEBIED

De **Quartairgeologische profieltypekaart** karakteriseert het projectgebied als holocene en/of tardiglaciale fluviaale afzettingen (a) bovenop de pleistocene sequentie (3) en dit door zijn ligging binnen de Scheldevallei (Figuur 13).

Op de **Tertiairgeologische profieltypekaart** is te zien dat het projectgebied gelegen is op de Formatie van Kortrijk, meer bepaald het Lid van Moen (Figuur 14). Dit vertaalt zich in grijze klei tot silt, kleihoudend, kleilagen; *Nummulites planulatus*.

Voor het gebied is **geen geomorfologische kaart** beschikbaar.

Figuur 13. Quartairgeologische profieltypekaart op het GRB met aanduiding van het projectgebied.

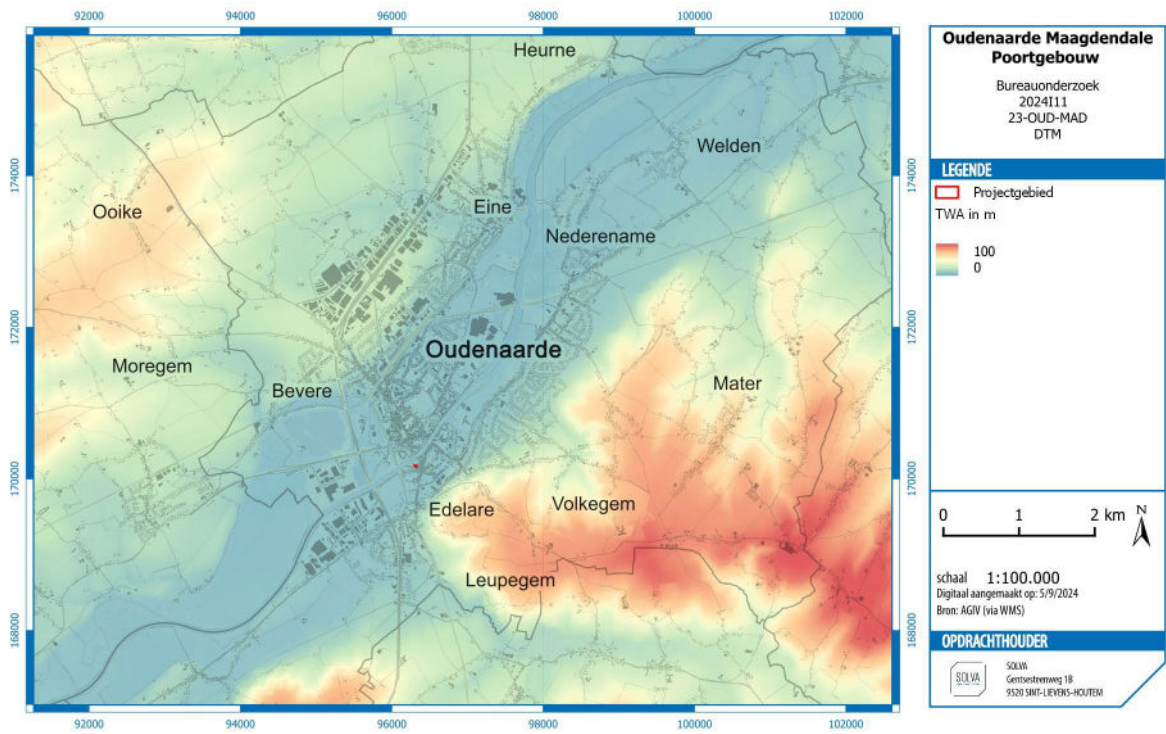

Figuur 14. Tertiairgeologische profieltypekaart op het GRB met aanduiding van het projectgebied.

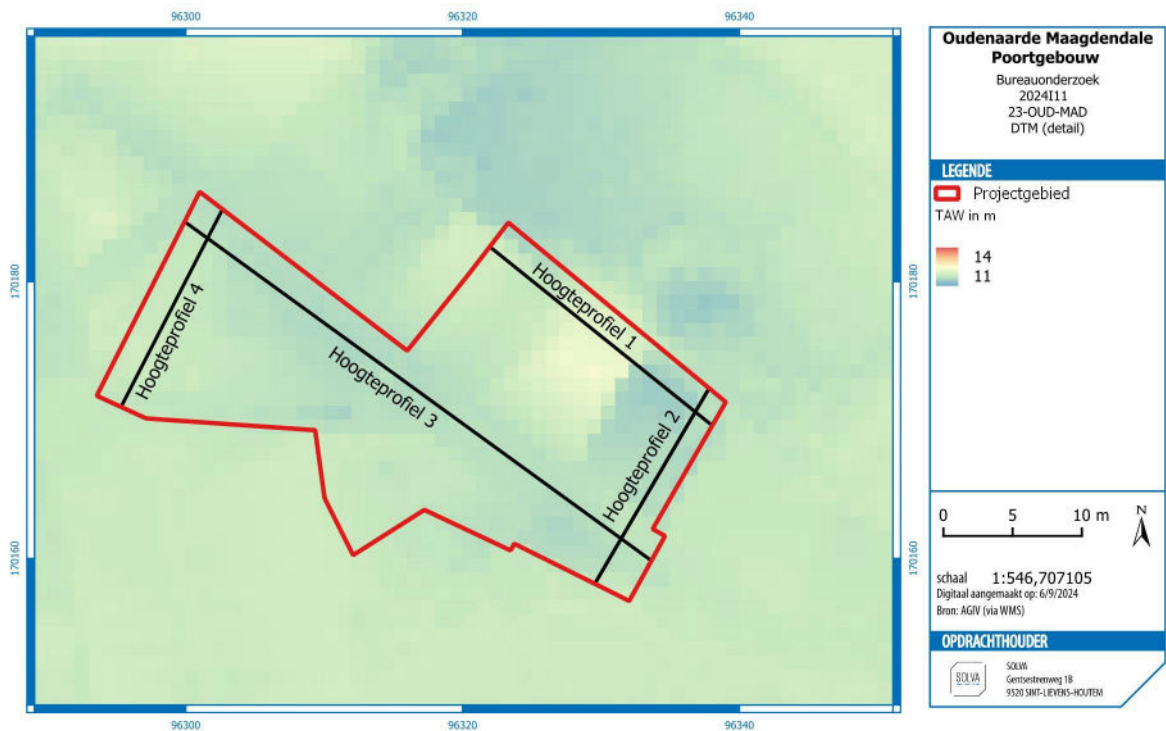
2.2.3.3 FYSISICH-GEOGRAFISCHE SITUERING

De stad Oudenaarde is gelegen in de Scheldevallei. Op het **Digitaal Terrein Model** (Figuur 15) is te zien hoe het projectgebied zich op de rechteroever van de Schelde bevindt.

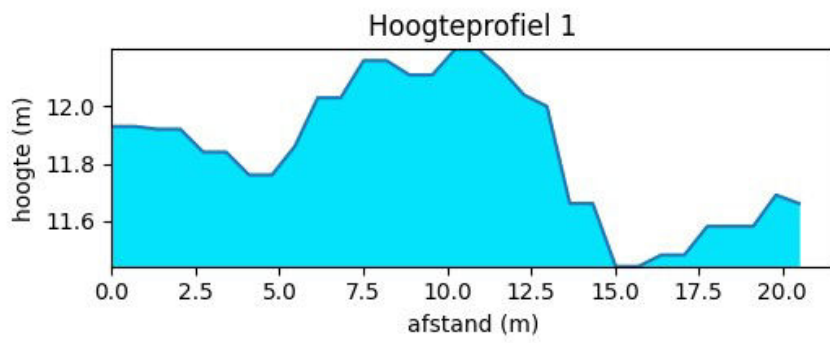
Het projectgebied zelf is **effen** met hoogtes schommelend tussen +11 en 12 m TAW (Figuur 16, Figuur 17, Figuur 18, Figuur 19).

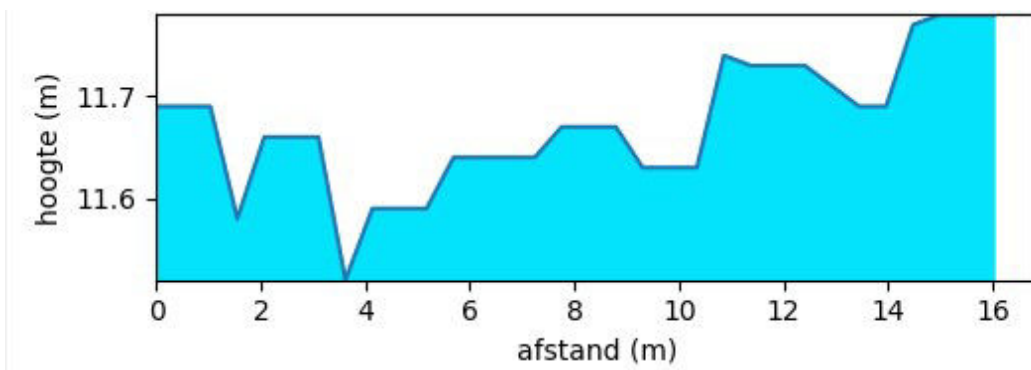
Figuur 15. Digitaal Hoogtemodel op het GRB met aanduiding van het projectgebied.

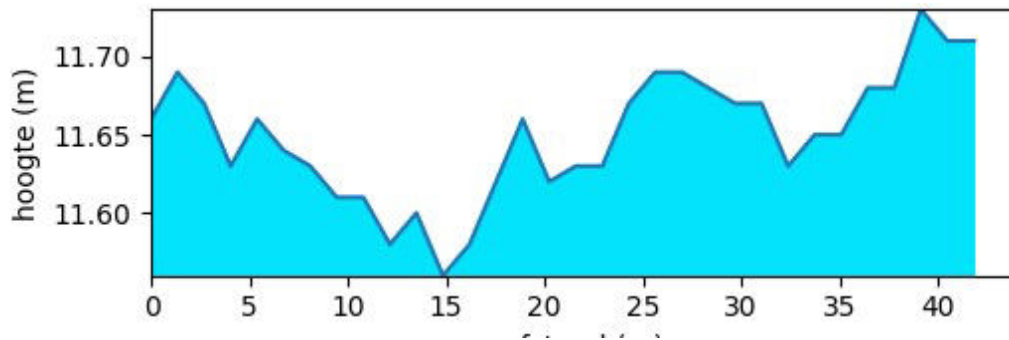
Figuur 16. Digitaal Hoogtemodel met aanduiding van het projectgebied en de hoogteprofielen.

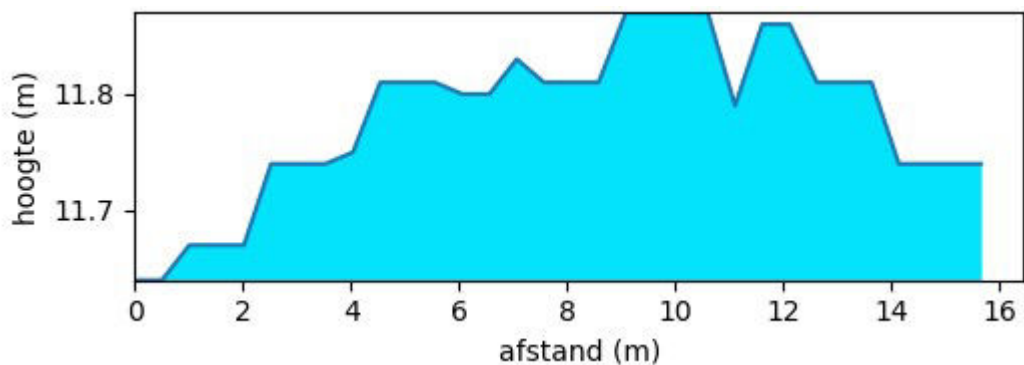
Figuur 17. Hoogteprofiel 1 van west naar oost.

Figuur 18. Hoogteprofiel 2 van noord naar zuid.

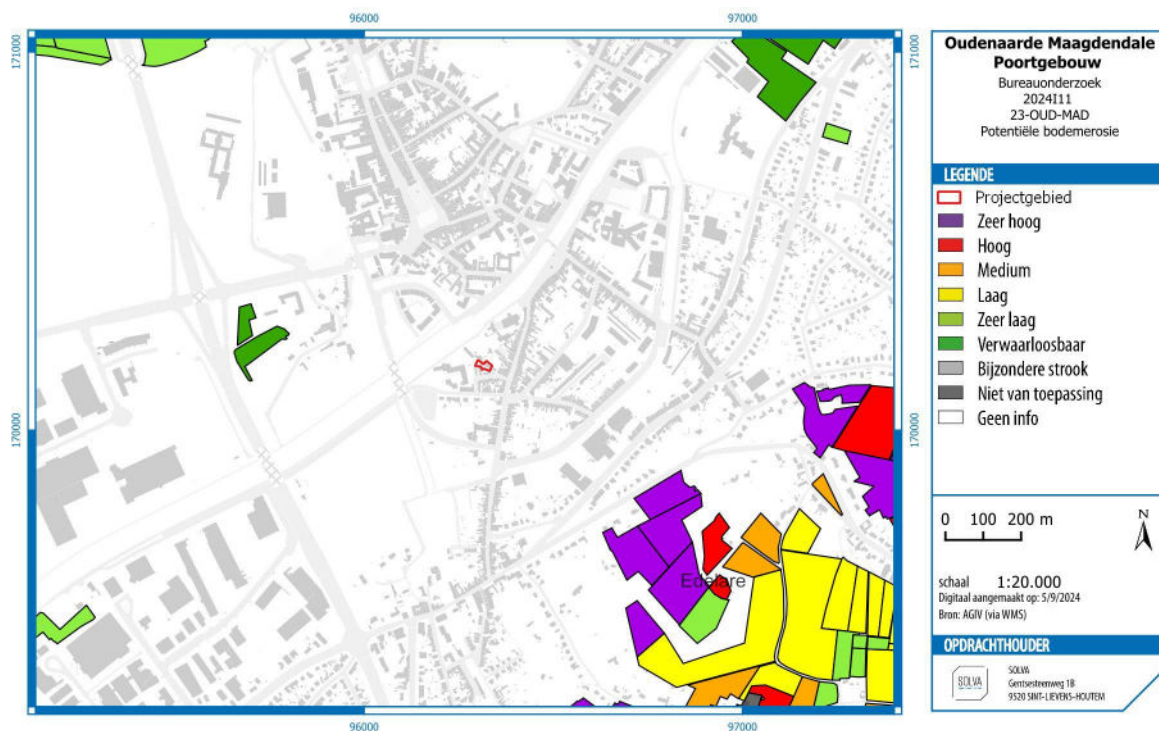

Figuur 19. Hoogteprofiel 3 van west naar oost.

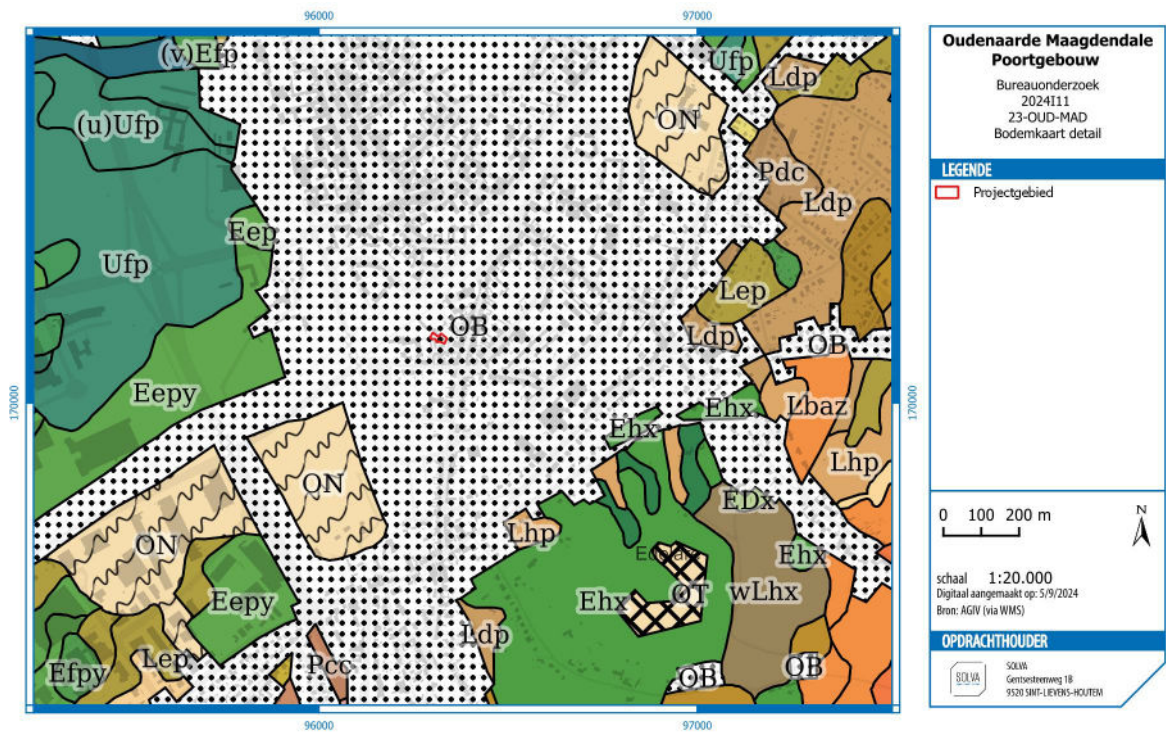
Figuur 20. Hoogteprofiel 2 van noord naar zuid.

De **potentiële bodemerosiekaart** (Figuur 21) geeft voor het projectgebied geen informatie. We weten dat het terrein gelegen is in de oude winterbedding van de Scheldevallei, waardoor we kunnen aannemen dat de erosiegraad wellicht zeer laag of verwaarloosbaar is. De weinige ingekleurde percelen langsheen de Schelde geven een verwaarloosbare graag van erosie aan.

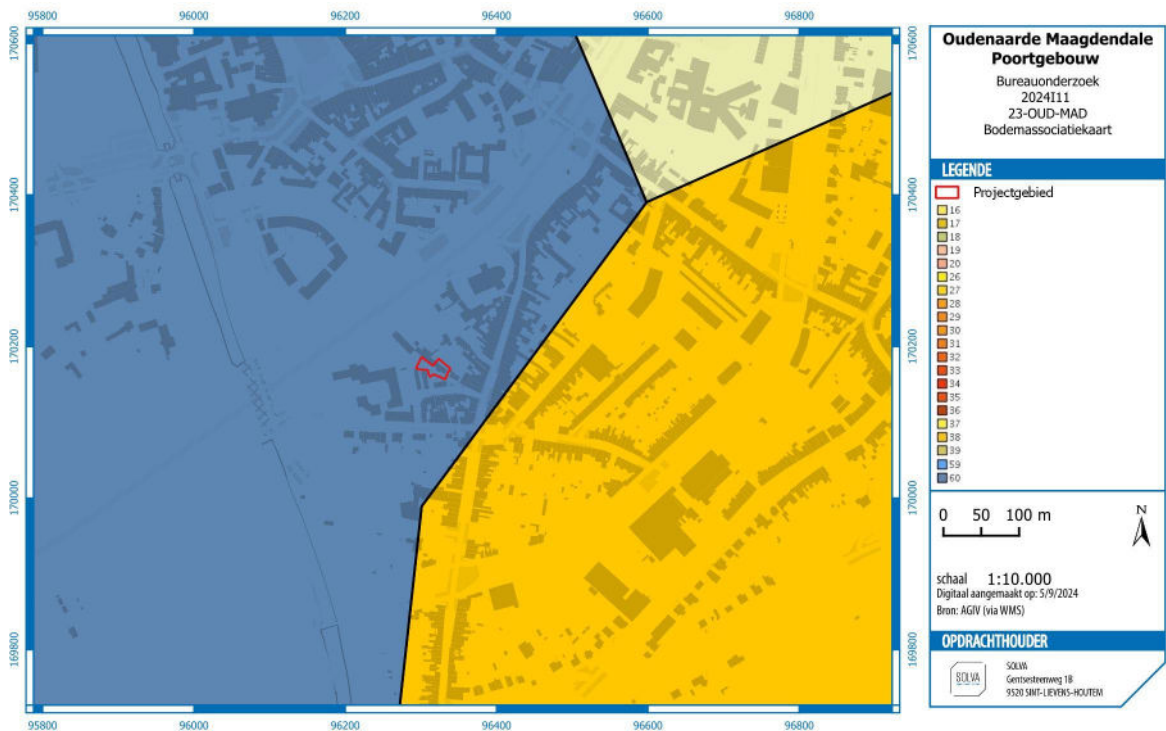
Figuur 21. Potentiële bodemerosiekaart op het GRB met aanduiding van het projectgebied.

De **bodemkaart** (Figuur 22) geeft geen informatie. Het projectgebied bevindt zich in een bebouwde zone.

Figuur 22. De bodemtypekaart met de aanduiding van het projectgebied.

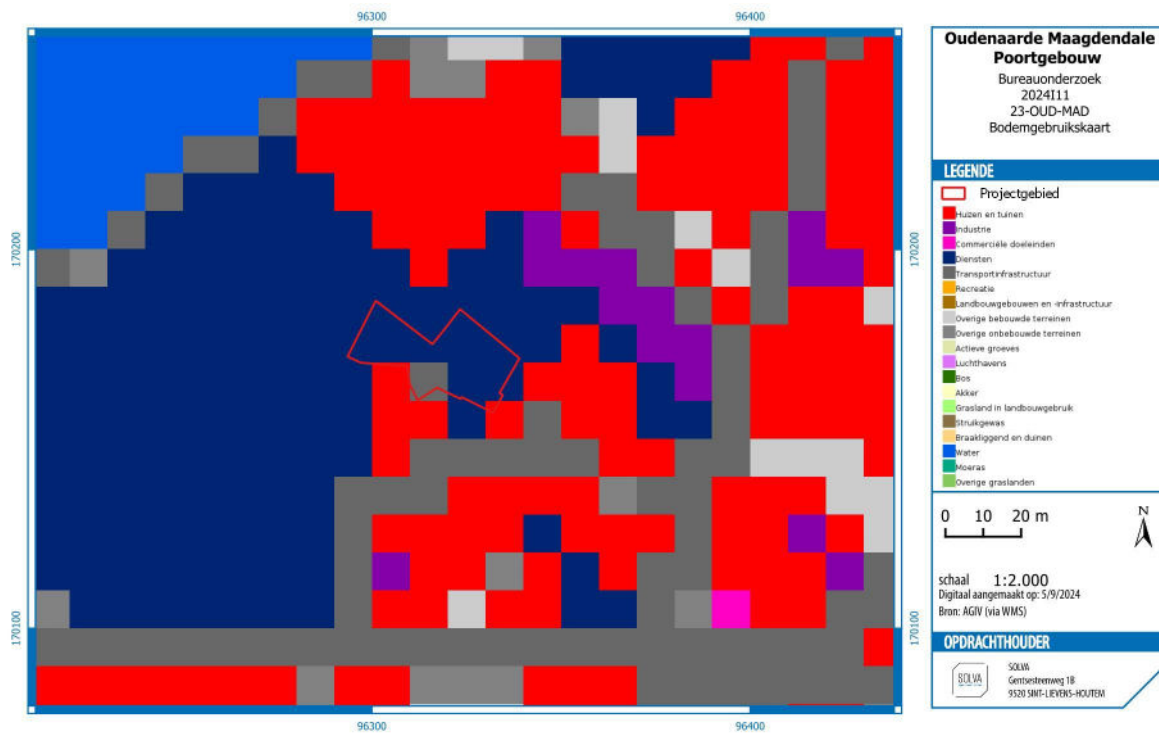
De **bodemassociatiekaart** (Figuur 23) plaatst het projectgebied hoofdzakelijk in een natte alluviale grond zonder profielontwikkeling (60).

Figuur 23. Bodemassociatiekaart op het GRB met aanduiding van het projectgebied.

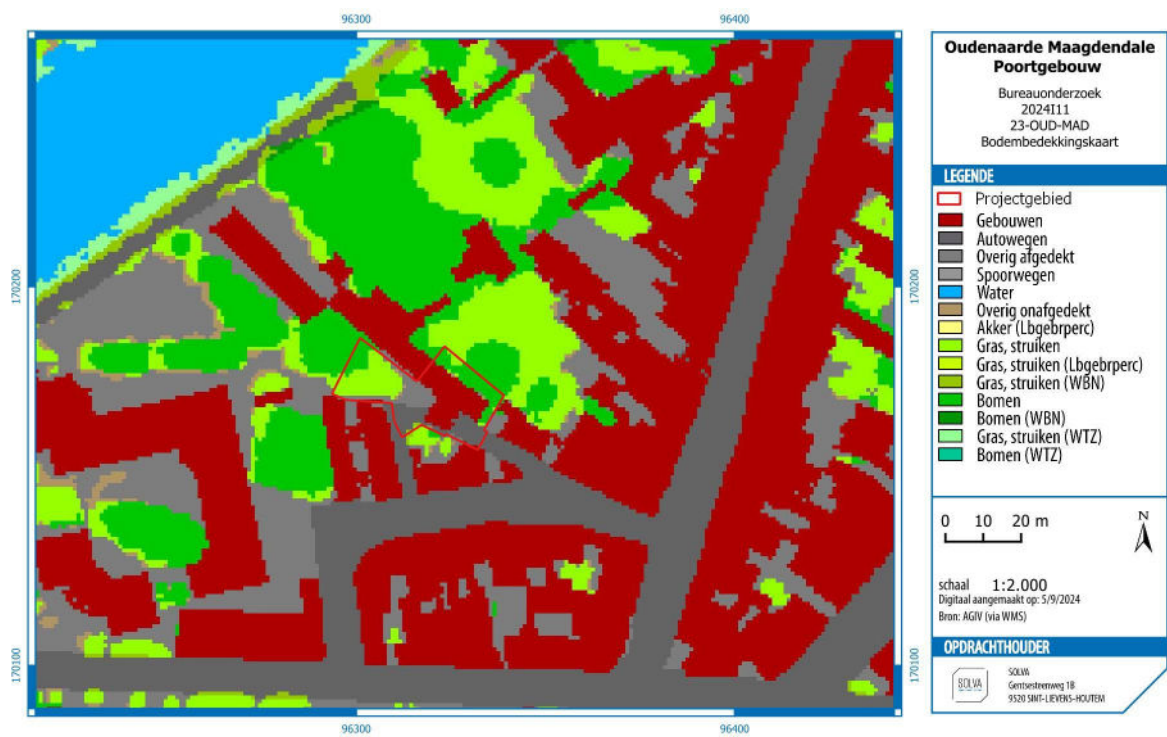
2.2.3.4 GRONDGEBRUIK

Volgens de **bodemgebruiksaan** valt het projectgebied binnen de afbakening “diensten” (Figuur 24).

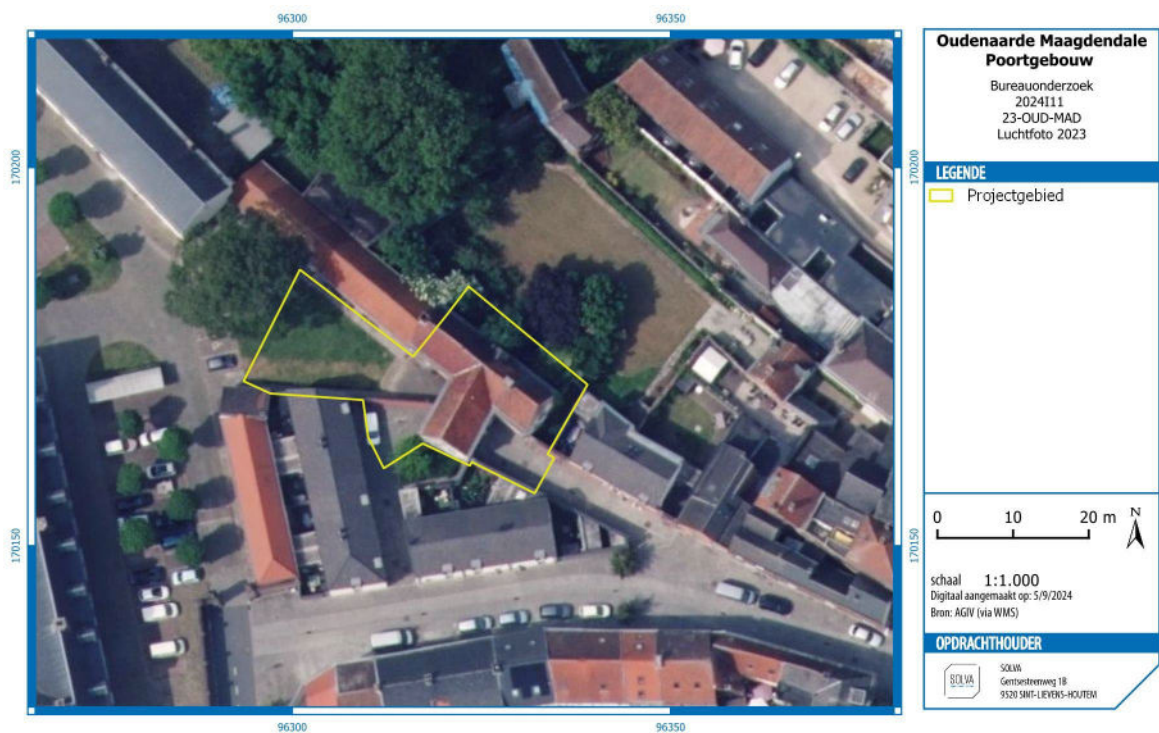
Figuur 24. De bodemgebruiksaan met aanduiding van het projectgebied.

De **bodembedekkingsaan** (Figuur 25) toont een meer gedetailleerd beeld dat de werkelijkheid weerspiegelt. Naast het poortgebouw (“gebouwen”) zijn “bomen en gras” ingetekend aan de noordzijde, en een “afgedekte” zone aan de zuidzijde.

Figuur 25. De bodembedekkingskaart met aanduiding van het projectgebied.

Een recente luchtfoto uit 2023 komt overeen met wat de bodembedekkingskaart aangeeft.

Figuur 26. Orthofoto (2023) van het onderzoeksgebied.

Een gedetailleerde beschrijving van de bestaande toestand van het projectgebied wordt beschreven onder 2.1.2.1.

2.2.3.5 SPECIFIEKE TERREININFORMATIE

Een terreinbezoek op 05/03/2024 toonde aan dat ter hoogte van de brede doorgang onder het poortgebouw de wegenis is heraangelegd en nutsleidingen zijn voorzien (Afbeelding 1, Afbeelding 2, Afbeelding 3). We hadden geen toegang tot de achtergelegen gronden en hebben bijgevolg geen zicht op de inrichting van deze zone. De luchtfoto's geven aan dat deze zone onverhard is, m.u.v. de half ingegraven kelder.

2.2.4 HET ONDERZOCHE GEBIED EN ZIJN OMGEVING IN ZIJN HISTORISCH KADER

2.2.4.1 HISTORISCH KADER

2.2.4.1.1 ALGEMENE GESCHIEDENIS VAN OUDENAARDE

In eerste instantie zetten we kort de algemene geschiedenis van Oudenaarde en Pamele uiteen. Vervolgens spitsen we toe op de ontwikkeling van het projectgebied.

2.2.4.1.1.1 TOPONYMIE

De term “aard” in Oudenaarde verwijst naar een hoger gelegen terrein, reikend tot aan de oever aan de buitenzijde van de Scheldemeander.⁸ Een andere mogelijkheid is de verwijzing van “aard” naar een goede aanlegplaats voor schepen. Het voorvoegsel “oud” verwijst waarschijnlijk dan weer naar ‘hoog’, wat kan overeenstemmen met de topografische ligging van de stad. Een tweede optie is dat het duidt op ‘oud’, in de betekenis van ‘verlaten’ of ‘opgegeven’, of ook ‘eerbiedwaardig oud’.

De naam Pamele wordt voor het eerst vermeld in 1177 als Pamela, en wijst waarschijnlijk op de aanwezigheid van een kronkelwaardrug aan de buitenbocht van een Scheldemeander met een opvallende (half)ronde vorm.⁹ Deze kronkelwaardruggen liggen binnen een riviermeander, in dit geval de Schelde, en zijn bijgevolg onderhevig aan periodieke overstromingen.¹⁰

2.2.4.1.1.2 ONTSTAAN VAN OUDENAARDE EN PAMELE

Voor de vroegste geschiedenis van Oudenaarde zijn weinig bronnen voorhanden, waardoor er over het ontstaan van Oudenaarde nog vele onbeantwoorde vragen zijn. We willen dan ook signaleren dat het hieronder geschetste verhaal grotendeels gebaseerd is op interpretaties van deze oudste bronnen door diverse auteurs. Hopelijk kunnen deze interpretaties in de toekomst afgetoetst worden aan de realiteit.

Het Verdrag van Verdun verdeelt in 843 het Karolingische rijk in drie delen: West-Francië, Oost-Francië en Midden-Francië. De Schelde, die voordien reeds als kerkelijke grens fungeerde tussen het bisdom Kamerijk en het bisdom Noyon-Doornik, vormt nu ook de grens tussen West- en Midden-Francië. Tussen de jaren 923 en 928 komt Midden-Francië in handen van de Ottoonse heersers van Oost-Francië, waardoor de West-Frankische koning lijnrecht tegenover de Oost-Frankische keizer kwam te staan. In de volle middeleeuwen zijn er in de streek van Oudenaarde dan ook twee bestuurlijke centra. Op de linkeroever van de Schelde bevindt zich het Karolingisch koningshof, bestuurd door de heren van Petegem. Deze villa was oorspronkelijk in het bezit van de West-Frankische koning, maar komt later in handen van Petegemse adel. Op de rechteroever ligt het Ottoonse markgrafelijke centrum van Ename met een burcht langs de Schelde, dat rond het jaar 1000 een grote bloei kent. De Schelde vormt zo de grens tussen Petegem enerzijds en Ename anderzijds.¹¹ In 1034 echter volgt de inname van de Enaamse burcht door de toenmalige graaf van Vlaanderen, Boudewijn IV.¹²

Interessant hierbij is dat rond deze periode, onder heerschappij van de graaf van Vlaanderen Boudewijn IV, de naam Oudenaarde voor het eerst verschijnt in historische documenten. In 1064 duiken de *turris aldenardensis*¹³ (letterlijk: een Oudenaardse versterkingstoren) en de Sint-Walburgakerk op in de bronnen. Beide zijn in eigendom van een lokale heer, Arnulf van Oudenaarde.¹⁴ De toren is waarschijnlijk gelegen tussen een Scheldebocht en de aangelegde Burgschelde en vormt de oudste kern van Oudenaarde, van waaruit zich later de stad ontwikkelt. Aansluitend op deze oudste zone bevindt zich naast een kerk (Sint-Walburga) ook een markt, later ‘Garenmarkt’ of ‘Vismarkt’ genoemd.¹⁵ In bronnen uit 1127 en 1155 is de site omschreven als *oppidum*, waaruit blijkt dat de handelsnederzetting toen al versterkt was.

Op de rechteroever komt ook Pamele na 1047 tot ontwikkeling. Deze *Novus Burgus* ontwikkelt zich onder impuls van de baron van Pamele stilaan tot stad.¹⁶ De nederzetting trekt handelaars en ambachtslieden aan, die zich daar vestigen en een bevolkingstoename in de hand werken. Het ontvangen van een stadskeure

⁸ Van Durme 2012, 37.

⁹ Van Durme 2012, 34.

¹⁰ Van Durme 2012, 37.

¹¹ Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 18-19.

¹² Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 22.

¹³ Een oprichtingsdatum is niet gekend.

¹⁴ Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 25.

¹⁵ Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 26.

¹⁶ Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 31.

in de 12de eeuw kan niet uitblijven.¹⁷ Op dat moment krijgt ook Pamele een omwalling. Een klein deel van deze oudste walgracht was nog tot in de 16de eeuw zichtbaar. Oudenaarde ontvangt op haar beurt in 1189 haar stadsrechten. Op dat moment liggen langs weerszijden van de Schelde twee steden met overeenkomstige instellingen en versterkingen.¹⁸

De uitbreiding van Oudenaarde laat niet lang op zich wachten. Vóór 1279 is een nieuwe omwalling¹⁹ een feit. Deze omsluit zowel de bewoningskern van Oudenaarde op de linkeroever als deze van Pamele op de rechteroever.²⁰ De oppervlakte binnen de omwalling bedraagt nu 42 hectare. In 1290 vervangt een stenen muur de aarden wal.²¹ Vijf poorten vormen de enige toegangen tot de stad. In deze fase is ook de huidige Grote Markt aangelegd²² en vervangt een trapeziumvormig kasteel (het zogenaamde kasteel van Pamele)²³ de oude burchttoren gelegen in de binnenbocht van de Scheldemeander.

In 1384 kwam Oudenaarde samen met de rest van het graafschap Vlaanderen onder controle van de Bourgondische hertogen. Net zoals de vroegere graven van Vlaanderen drukken de hertogen hun stempel niet enkel op de politieke en culturele situatie, ook heeft hun militaire strategie gevolgen voor de steden. De gunstige ligging van Oudenaarde speelt hierbij ongetwijfeld een rol.²⁴ De Bourgondische defensiepolitiek is tekenend voor het Vlaamse landschap, vooral voor steden met een strategische ligging. In de belangrijkste steden of langs rivieren en handelswegen naar grote steden komen militaire steunpunten tot ontwikkeling, met als doel die grote steden onder controle te houden.²⁵ Om de macht over hun territorium uit te breiden, dienden ze eerst de macht van de steden te beperken. Hierin speelde Oudenaarde, zowel onder de graven als de hertogen en gelegen op de aanvoerroute naar Gent, vaak een belangrijke rol. In de loop van de geschiedenis vonden verschillende belegeringen plaats, o.a. in 1382, 1452 en 1485.²⁶ Als bescherming tegen de belegeringen liet Jan zonder Vrees (1404-1419) de ommuring in 1415-1416 versterken met vijf poorten (de Beverepoort, Einepoort, Bergpoort, Baarpoort en Meerspoort) en 24 torens.²⁷

Op het plan van Van Deventer (circa 1558) zijn de vijf bovenvermelde vijf stadspoorten te zien. Deze zijn samen met vierentwintig torens en vestingsmuren gebouwd om bescherming te bieden tegen aanvallen van vreemde troepen.²⁸ Deze muur zou de basis vormen van de 'peervorm' die Oudenaarde zou blijven vertonen. Zelfs na de vele wijzigingen is de oudste omwalling zichtbaar gebleven. De stad werd verschillende keren uitgebreid en als gevolg daarvan ook versterkt. Eind 16de eeuw zijn de eerste bastions gebouwd o.l.v. François de la Noüe.²⁹ Volgens archiefdocumenten zouden de vestingen al in 1620 in vervallen staat zijn en zich in een *deerniswekkende toestand* bevinden.³⁰ In 1646 werden documenten opgesteld waarin men het versterken van de stad organiseerde. Hierbij zouden de versterkingen worden voorzien van zogenaamde 'halve manen'.³¹ De herstellingen zouden nadien nog verder gezet worden.³²

De belangrijkste ondergane wijziging vond plaats in 1670, wanneer maarschalk Vauban de opdracht kreeg van Lodewijk XIV om de versterkingen onder handen te nemen. Deze zijn een niet te onderschatten vooruitgang op vlak van stadsversterkingen, wat blijkt uit de omvorming van Oudenaarde van makkelijk in te nemen tot stevig gefortificeerde stad.³³ Vauban liet vier bastions bouwen: deze van de zwarte zusters, van Sion, van Brussel en van Doornik, waarbij de laatste twee de middeleeuwse poort vervingen. Ook werd een sluizensysteem opgezet om, wanneer dat noodzakelijk was, de stad en omgeving onder water te zetten en het water in de wallen te regelen. In 1674 slaagde hij erin Oudenaarde klaar te stomen voor de komende

¹⁷ Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 31.

¹⁸ Castelain 2012, 44.

¹⁹ Deze omwalling omvat aanvankelijk een aarden wal en een gracht van ca. 2500 meter.

²⁰ Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 28-29.

²¹ Van Cauwenberghe 2004, 25.

²² Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 28.

²³ Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 30.

²⁴ Haemers & Van Assche 2012, 56.

²⁵ De Groote 2013, 54-55.

²⁶ Haemers & Van Assche 2012, 56.

²⁷ Van Cauwenberghe 2004, 25.

²⁸ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Oudenaarde [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/14106> (Geraadpleegd op 12-12-2022);

²⁹ Lachaert P.-J., 2008, p.127

³⁰ S.A.O., Dossier Liedts, nr.71, stuk 1344/6c, 1344/6d, 1344/6g.

³¹ S.A.O., Dossier Liedts, nr.71, stuk 1344/6h, 1344/6i, 1344/6j/852, 1344/6o.

³² S.A.O., Dossier Liedts, nr.71, stuk 1344/6q, 1344/7a, 1344/7b, 1344/7c, 1344/7g/361, 1344/7h, 1344/7i/364, 1344/7j/377, 1344/7k.

³³ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Oudenaarde [online] <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/14106> (Geraadpleegd op 12-12-2022)

belegering in de Hollandse oorlog. Daarbij werden de noordoostelijk gesitueerde poorten en de Scheldesluizen versterkt.³⁴

Op het einde van de 18de eeuw heeft de omwalling haar nut verloren. Vanaf 1782 startte de geleidelijk afbraak en verkoop van de versterkingen, zo ook van de omwalling van Vauban ter hoogte van het projectgebied.³⁵ In deze periode (1781-1784) koopt de heer Liedts de fortificaties ten noorden van het projectgebied aan.³⁶ Samen met de andere stadspoorten is ook de Einepoort gesloopt in 1859.³⁷

2.2.4.1.2 GESCHIEDENIS VAN HET PROJECTGEBIED ³⁸

“De voormalige cisterciënzerinnenabdij, zogenaamd de abdij van Maagdendale was eertijds één van de belangrijkste vrouwenabdijen van Vlaanderen.

De eerste abdij was gesticht in Vloesbergen (Flobecq) in de 13de eeuw en was eigendom van het huis Pamele. Arnulf IV, baron van Pamele, schonk in 1233 gronden op de oostelijke oever van de Schelde in de Ham (Pamele) aan de abdij van Maagdendale voor de bouw van een nieuwe abdij. In dezelfde periode liet hij eveneens de Onze-Lieve_Vrouwekerk van Pamele bouwen. De abdijsgebouwen en -kerk werden opgetrokken in de loop van de 13de eeuw.

Belangrijke bouwcampagnes vonden plaats onder de abdisen Catelijne van Maercke (1416-23), Anne Gheeraerds (1624-49) en Cornelia Armaere (1650-70). Tijdens de bombardementen van de Fransen in maart 1684 werden vernielingen aangericht door brand. De abdij werd heropgebouwd onder abdis Cecilia Remy en Eleonora Der Kinderen nog tot het midden van de 18de eeuw.

In 1791 werd de abdij opgeheven en in 1826 werden de gebouwen ingericht als legerkazerne. Van de voormalige abdij bleven enkel een gedeelte van de kerk, het abdisshuis met gastenkwartier en poorthuis bewaard.”

2.2.4.2 INVENTARIS ONROEREND ERFGOED³⁹

De abdij van Maagdendale is zowel vastgesteld bouwkundig erfgoed, als een beschermd monument en maakt deel uit van een ruimer beschermd stadsgezicht.

“Oorspronkelijk was het een volledig ommuurd complex met kenmerkende plattegrond, namelijk ten noorden een kerkgebouw en ten zuiden ervan een kloosterpand waaromheen de voornaamste lokalen, namelijk de kapittelzaal, refter, keukens en bibliotheek waren gesitueerd. Daarnaast, ten oosten, een poortgebouw met gastenkwartier. Later bouwde men ten noorden van de kerk nog een brouwerij en een neerhof, en ten zuidoosten van het kloosterpand een infirmerie. In de 17de eeuw werd het geheel aangevuld met een imposant abdisshuis met gastenverblijf, ten oosten van de kerk.

Op het moment van de inventarisatie (omstreeks 1996) stelde men een L-vormig geheel vast met aangebouwde abdijskerk en gedeeltelijk behouden ommuring met vernieuwde toegangspoort ter vervanging van de 19de-eeuwse kazernespoort.”

Heden zijn het enkel het poortgebouw, de abdijskerk, het abdisshuis en kazerne/wapenzaal bewaard.

“Het poorthuis bevat ook het oorspronkelijke gastenkwartier, grotendeels opgetrokken in traditionele bak- en zandsteenarchitectuur, naar verluidd met behoud van een 13de-eeuwse zuil tussen de voormalige voetgangersdoorgang en koetspoort. Op het moment van de inventarisatie (omstreeks 1996) was het gebouw gesplitst in twee huizen, met twee bouwlagen op T-vormig grondplan afgedekt met pannen zadeldaken. De puntgevel uitzien op de straat is voorzien van jaarankers "1627". Er zijn sporen van voormalige kruiskozijnen met zandstenen negblokken in alle gevels. Het goed bewaard interieur dateert grotendeels uit de 16de en 17de eeuw met behoud van twee laatgotische schouwen op natuurstenen

³⁴ Lachaert P.-J., 2008, 127

³⁵ Lachaert P.-J., 2008, 127

³⁶ S.A.O., Dossier Liedts, nr.71, stuk 1344/12/213/b.

³⁷ Trio, Castelain, Van Kerkhoven & Vandeweghe 2012, 77.

³⁸ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024:

Cisterciënzerabdij Maagdendale [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/500356> (geraadpleegd op 29 februari 2024).

³⁹ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024:

Cisterciënzerinnenabdij van Maagdendale [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/27222> (geraadpleegd op 29 februari 2024).

wangen en met haardgewelfje, oude houten wenteltrap en balklagen met geprofileerde en versierde moerbalken.”

2.2.4.3 HISTORISCH-CARTOGRAFISCHE DOCUMENTEN

2.2.4.3.1 DEVENTER (CA. 1550)

Hoewel de kaart van Deventer dateert omstreeks het midden van de 16de eeuw, geeft deze kaart de laatmiddeleeuwse situatie weer (Figuur 27). Naast de stadsverdediging is duidelijk de abdijkerk en het poortgebouw te herkennen. Op de Deventerkaart lijkt dit gebouw nog niet zijn duidelijke T-vormige lay-out te hebben.

Vanuit de Baarstraat loopt een weg naar de poort en verder naar de abdijkerk. Het eerste gedeelte van de weg lijkt te zijn voorzien van een muur aan weerszijden. Ten noorden van de weg en ten oosten van het poortgebouw bevindt zich waarschijnlijk de tuin van de woning parallel aan de toegangsweg.

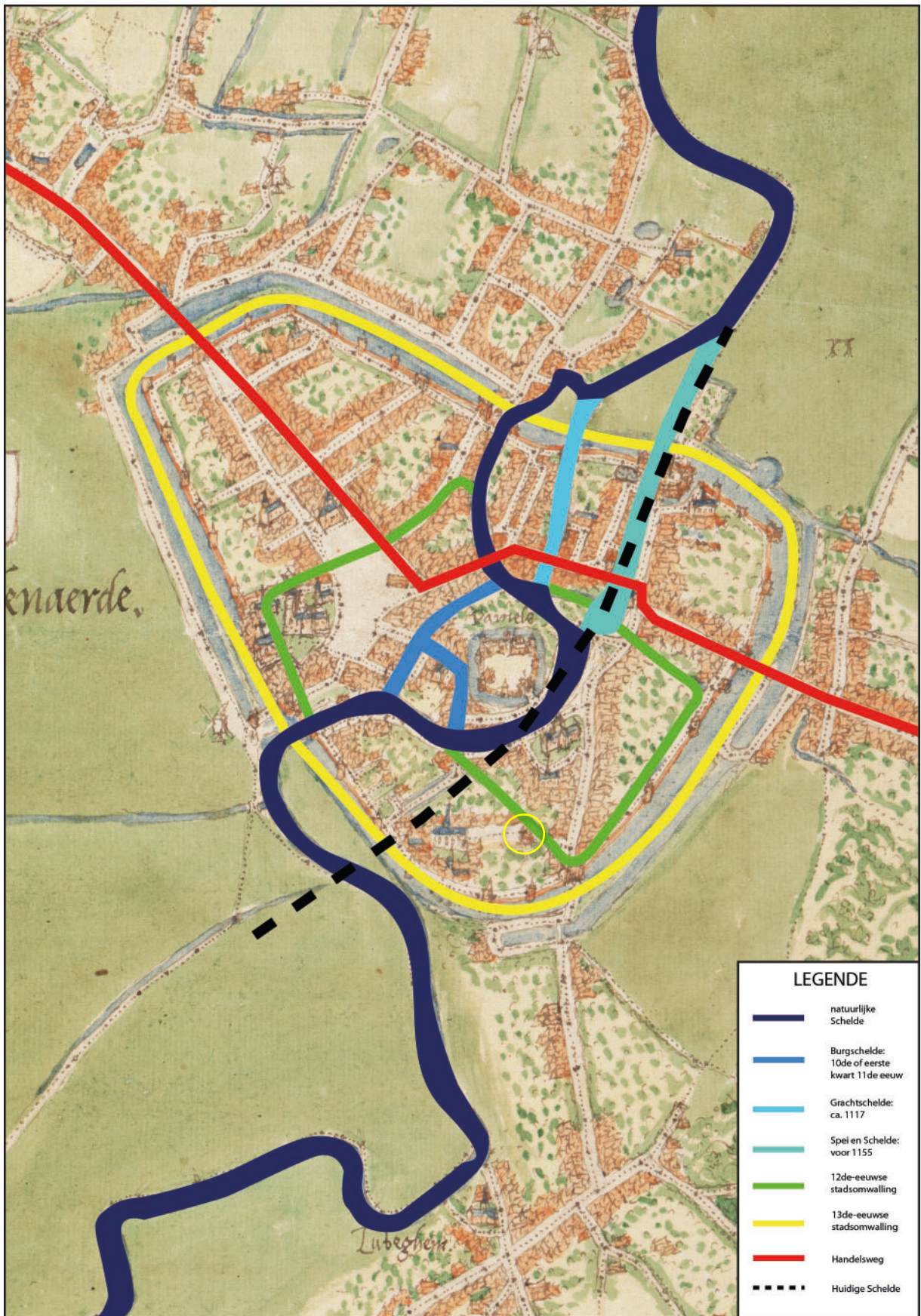
Binnen de ommuurde abdijsite lijken de gronden vooral ingericht als tuin. Ten zuidwesten van het poortgebouw refereert een oranje lijn mogelijk naar een muur ter afbakening van de tuin.

De gracht ten noordoosten en noordwesten van het projectgebied zijn restanten van de 12de-eeuwse omwalling die de vroegste nederzetting Pamele afbakt.⁴⁰ De 13de-eeuwse uitbreiding neemt het abdijsdomein mee op in de omwalling en is aldus opgetekend op de kaart van Deventer (Figuur 28).

Figuur 27. Detail van de Deventerkaart (1558) met aanduiding van het projectgebied, het poortgebouw (gele cirkel) en de 12de-eeuwse stadsgracht (blauwe pijlen).

⁴⁰ De Maeyer et al., 2015, 20, 22, 23.

Figuur 28. De kaart van Deventer bewerkt door SOLVA, met aanduiding van het poortgebouw (gele cirkel).

2.2.4.3.2 SANDERUS (1641)

De georeferentie van de Sanderuskaart is niet accuraat (Figuur 29). Het projectgebied bevindt zich nabij de Baarpoort met ten westen de abdijsite. Er is geen duidelijke toegangsweg tot het abdijsdomein gemarkeerd; evenmin is een duidelijk poortgebouw opgetekend.

De abdijsite bestaat op dit moment uit de kerk en het abdissenhuis. De rest van het terrein is ingericht als tuin, opgedeeld in vierkante gras- of plantenvakken.

Naast het abdijsdomein merken we omgrachte nederzettingssite van Pamele met kerk op.

Figuur 29. De Sanderuskaart (1641) met aanduiding van het projectgebied.

2.2.4.3.3 VILLARETKAART (1745 – 1748)

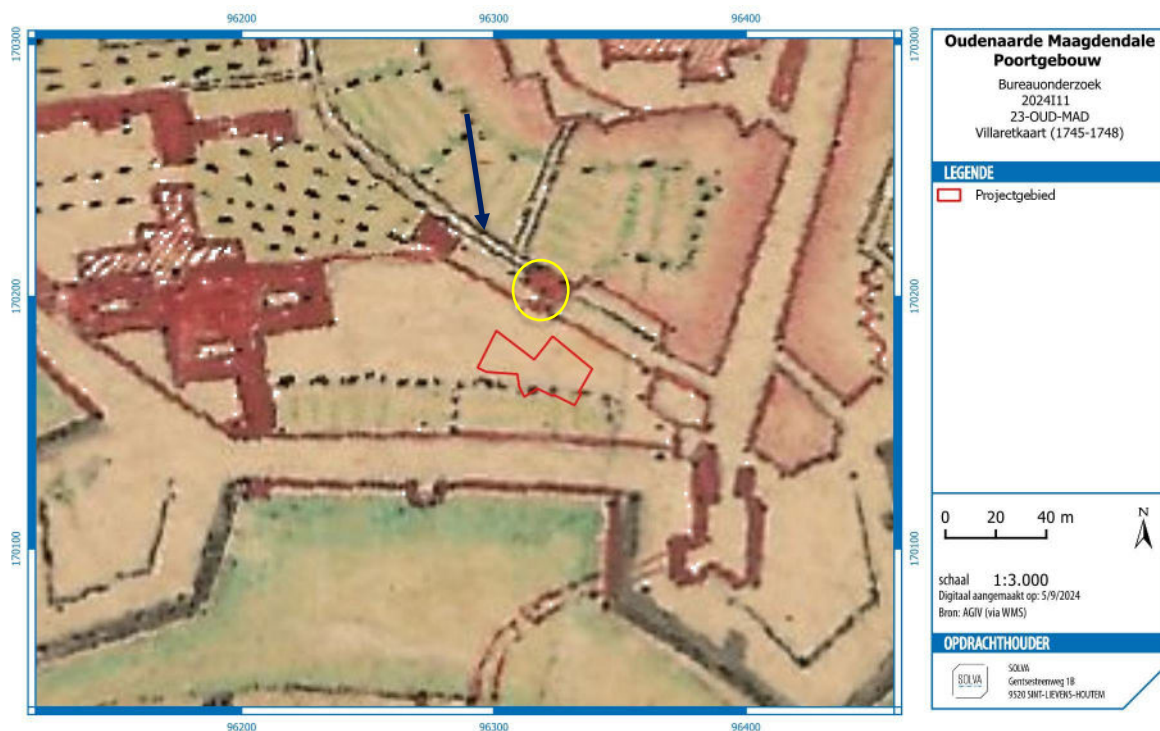
De georeferentie van de Villaretk kaart gaat ook gepaard met een afwijking (Figuur 30), waardoor het projectgebied ten zuiden van het poortgebouw ligt.

Het poortgebouw vertoont hier wel een T-vormig grondplan. Vanuit de Baarstraat loopt de weg naar het poortgebouw, voorzien van een muur aan weerszijden. In het verlengde van het wegtracé ten westen van het poortgebouw is één ander gebouw aangeduid.

De ruimte ten zuiden van het poortgebouw is niet ingericht, met uitzondering van twee rechthoekige gras- of tuinperken, langsheen de stadsmuur.

Ten noorden van het poortgebouw zien we kerk van Pamele. Aan de achterkant van de woningen georiënteerd op de Baarstraat en ten zuiden van de kerk van Pamele is een groene zone aangeduid, opgesplitst in percelen. Een gracht of greppel loopt vanaf de kerk van Pamele in de richting van het poortgebouw en takt aan op een gracht of greppel die vanaf het poortgebouw verder noordwestwaarts loopt, parallel met het wegtracé vanaf het poortgebouw. Het traject van de gracht gaat terug op de vroegste stadsomwalling.

De noordoostelijke hoek van het poortgebouw sluit aan op een muur van een woning loodrecht georiënteerd op de Baarstraat.

Figuur 30. Detail van de Villaretk kaart (1745-1748) met aanduiding van het projectgebied, het poortgebouw (gele cirkel) en de gracht (blauwe pijl).

2.2.4.3.4 MAQUETTE VAN NÉZOT (1746)

De maquette van Nézot geeft met uitzonderlijk detail de stadsverdediging en de stadsinrichting van Oudenaarde weer (Figuur 31).

De maquette toont duidelijk hoe, vanuit de Baarstraat, een weg naar het poortgebouw leidt. Het T-vormige poortgebouw overkapt deze weg met een dubbele poort. Een smallere en een bredere doorgang, tot op heden aldus bewaard. Het wegtracé is geflankeerd door muren.

De ommuurde zone tussen Baarstraat, het poortgebouw en de kloostergebouwen is ingericht als tuin met intern muren ter opdeling.

Ten noorden van het poortgebouw bevinden zich tuinen, onder meer van de huizen langsheen de Baarstraat. Tussen het poortgebouw en deze tuinen loopt een gracht in de richting van de Schelde.

Figuur 31. Detail van de maquette van Nézot (1746) met zicht op de Baarpoort en de abijsite van Maagdendale. Het poortgebouw is aangeduid met de gele cirkel, de gracht aan de noordzijde met de groene pijl.

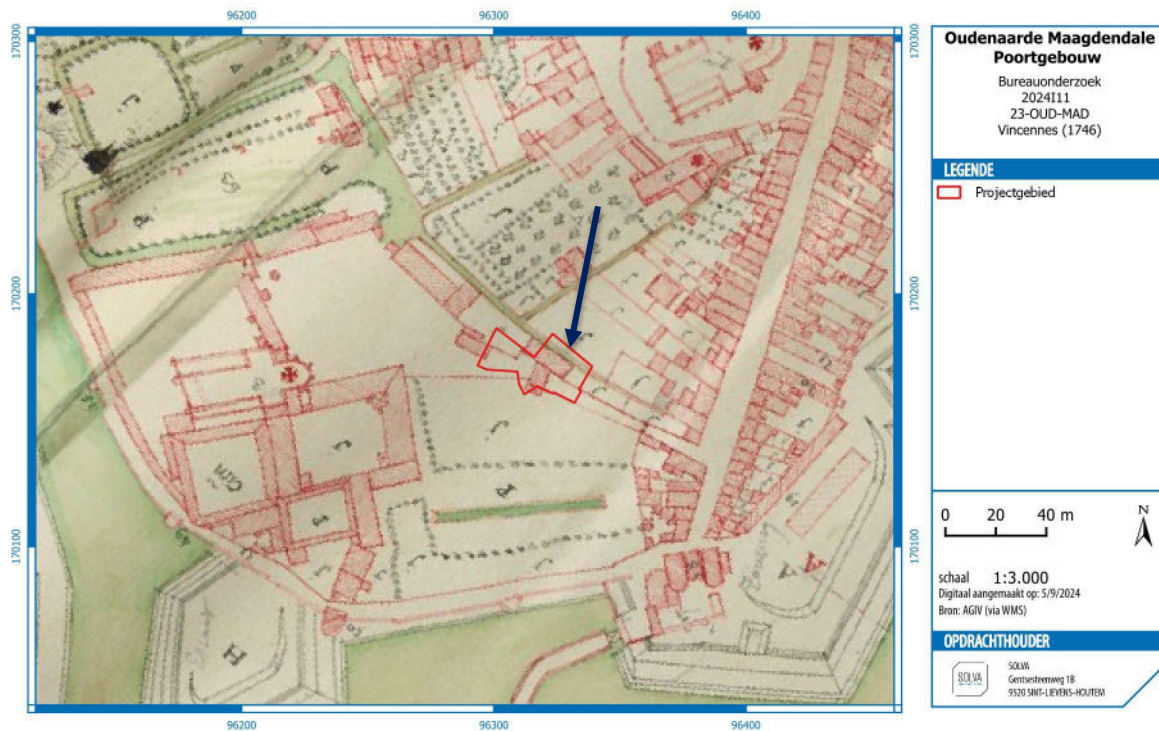
2.2.4.3.5 VINCENNES (1746)

Uit dezelfde periode als de maquette van Nézot stamt de kaart van Vincennes. Het beeld dat we hier krijgen stemt overeen met de maquette van Nézot. Vanuit de Baarstraat leidt een weg naar het T-vormige poortgebouw. De weg is ingesloten door de muur van het abdijdomein en door een muur van een woning met tuin, loodrecht georiënteerd op de Baarstraat.

De muur ter afbakening van de abdijsite verbindt het poortgebouw met een ander klein gebouw ten noordwesten hiervan. Ten noordoosten van het poortgebouw loopt een gracht die, vanuit het zuidoosten, langs het poortgebouw passeert en verder noordwestwaarts stroomt in de richting van de Schelde. Dit traject gaat terug op de oude omwalling van Oudenaarde.

Ten zuiden van het poortgebouw is het abdijdomein ingericht als tuin.

Verder ten noordoosten van het abdijdomein is de kerk van Pamele opgetekend. Ook hier loopt vanuit het noordoosten een gracht achter de tuinen van de woningen loodrecht georiënteerd op de Baarstraat. Het traject van deze gracht is tot op heden bewaard in de perceelindeling.

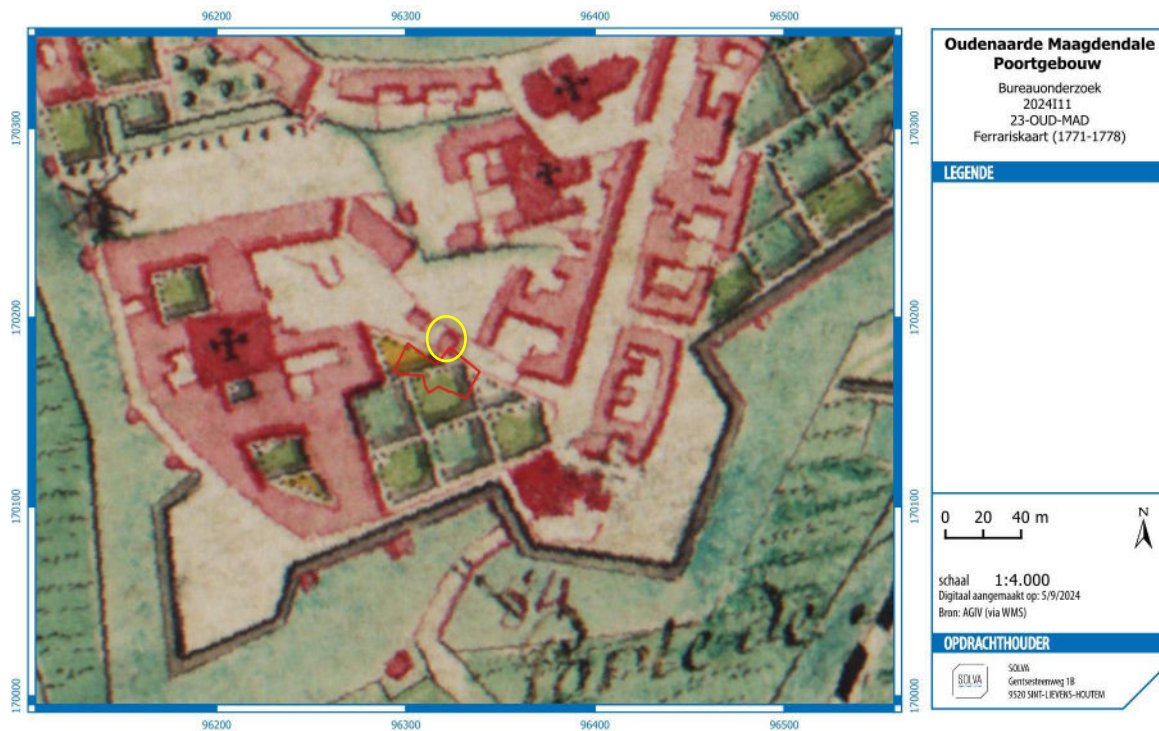
Figuur 32. Detail van de kaart van Vincennes (1746) met aanduiding van het projectgebied en de gracht (blauwe pijl).

2.2.4.3.6 JOZEF JOHAN FRANS FERRARIS – KABINETSKAART DER OOSTENRIJKSE NEDERLANDEN EN HET PRINSDOM LUIK (1771-1778)

Ook de georeferentie van de kaart van Ferraris toont enige afwijking (Figuur 33).

Het poortgebouw kent een vierkante lay-out. Het wegtracé dat vanuit de Baarstraat vertrekt is voorzien van een muur aan weerszijden. Deze muren sluiten aan op het poortgebouw. De gracht ten noordoosten van het poortgebouw dewelke leidt naar de open ruimte met molen is op deze kaart niet meer aangeduid. Verder noordwaarts loopt wel nog een gracht die, met een rechte hoek, afwijkt naar het oosten, naar de kerk van Pamele. Ter hoogte van het poortgebouw is wel de abdijmuur gemarkeerd. De zuidelijke muur langs het wegtracé, is tevens de muur die de abdijtuin afbakent en verder westwaarts aansluit op de kloostergebouwen.

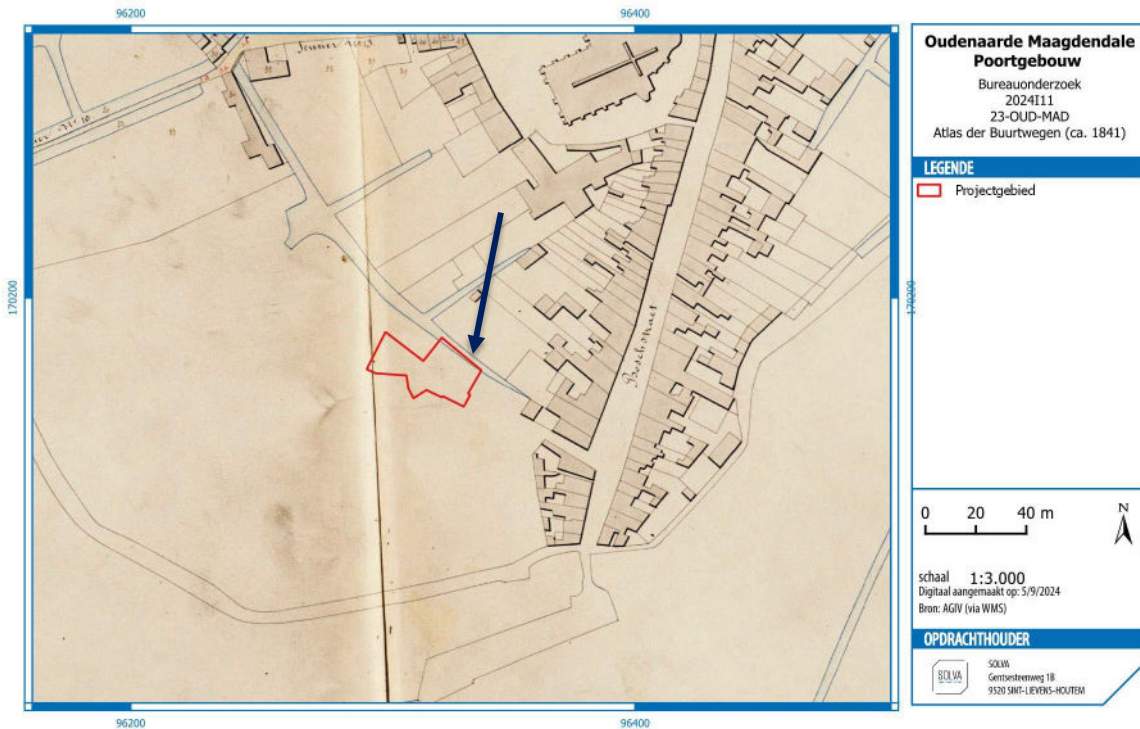
De kaart geeft overigens een gedetailleerde afbeelding van het abdijdomein. Het projectgebied bevindt zich ter hoogte van het poortgebouw, ten zuiden waarvan de ruimte is ingericht als een aangelegde tuin.

Figuur 33. Detail van de Ferrariskaart (1771-1777) met aanduiding van het projectgebied.

2.2.4.3.7 ATLAS DER BUURTWEGEN (CA. 1841)

De Atlas de Buurtwegen geeft geen invulling van de organisatie van de gebouwen op het voormalige abdijdomein (Figuur 34). Op dit moment kent het abdijdomein immers een militaire functie als kazerne. Op deze kaart wordt de gracht ten noordoosten van het poortgebouw wél nog aangeduid in het blauw.

Figuur 34. Atlas der Buurtwegen (ca. 1841) met aanduiding van het projectgebied en de gracht (blauwe pijl).

2.2.4.3.8 PHILIPPE VANDERMAELEN – CARTES TOPOGRAPHIQUES DE LA BELGIQUE (1846-1854)

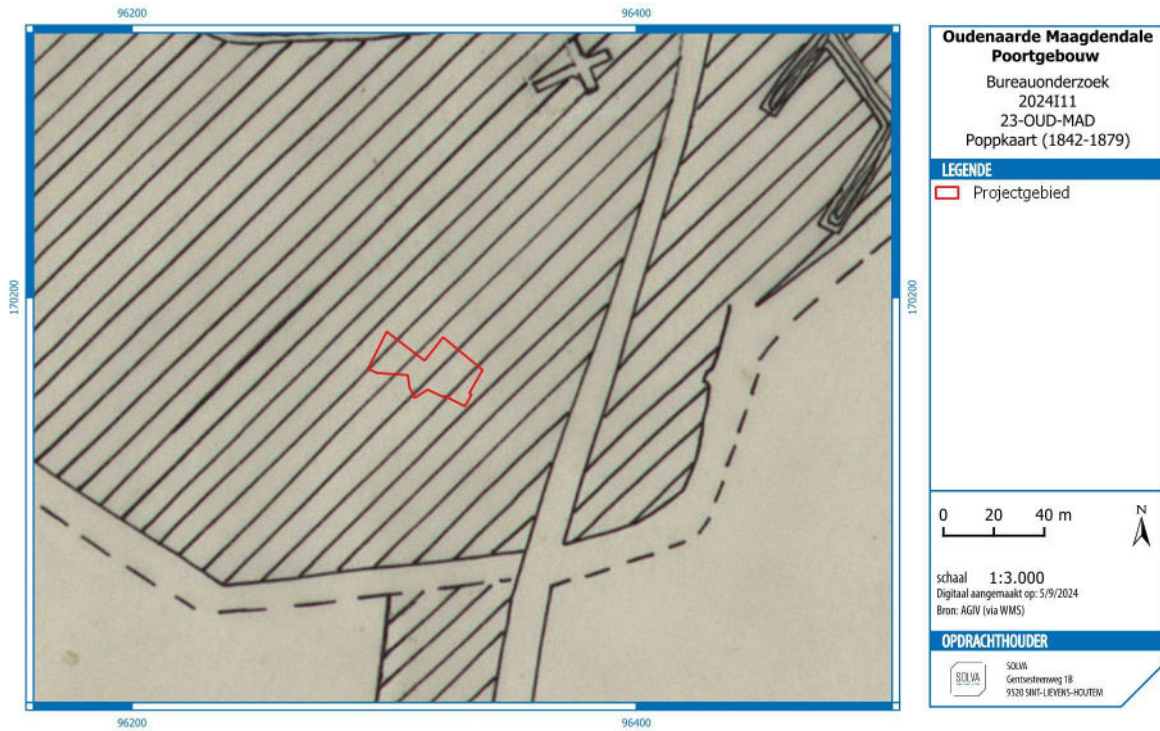
De kaart van Vandermaelen verschaft geen informatie (Figuur 35). Op dit moment kent het abdijsdomein een militaire functie als kazerne.

Figuur 35. De kaart van Vandermaelen (1846-1854) met aanduiding van het projectgebied.

2.2.4.3.9 PHILIPPE CHRETIEN POPP – ATLAS CADASTRAL PARCELLAIRE DE LA BELGIQUE (1842-1879)

En ook de kaart van Popp levert geen informatie (Figuur 36). Op dit moment kent het abdijdom een militaire functie als kazerne.

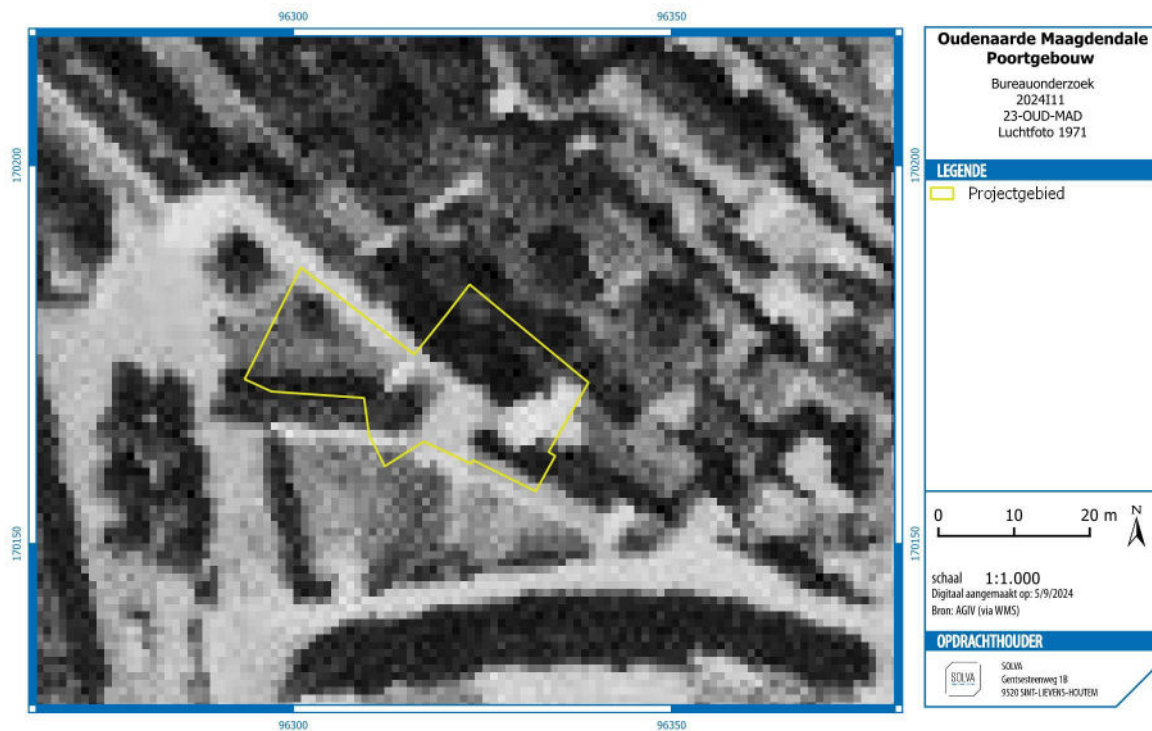

Figuur 36. De Poppkaart (1842-1879) met aanduiding van het projectgebied.

2.2.4.3.10 RECENTE LUCHTFOTO'S

De luchtfoto's uit 1971 en 1990 zijn van slechte kwaliteit (Figuur 37, Figuur 38). De luchtfoto's van 2012 en 2013 tonen de situatie aan voor en na de afbraak van soldatenwoningen, gebouwd tot tegen het poortgebouw. Het archeologische werkvlak van de opgravingen in 2012/2013 strekt tot tegen de oostgevel van het poortgebouw. Na de afbraak volgde de bouw van drie woonblokken ten oosten en ten zuidwesten van het poortgebouw (Figuur 26).

De wegenis vanuit de Baarstraat naar het poortgebouw blijft behouden. De voormalige open, groene ruimte tussen de Baarstraat, het poortgebouw en de kloostergebouw is quasi volledige verhard als wegenis of parking.

Figuur 37. Orthofoto (1971) met aanduiding van het onderzoeksgebied.

Figuur 38. Orthofoto (1979-1990) met aanduiding van het onderzoeksgebied.

Figuur 39. Orthofoto (2012) met aanduiding van het onderzoeksgebied.

Figuur 40. Orthofoto (2013) met aanduiding van het onderzoeksgebied.

2.2.5 HET ONDERZOCHETE GEBIED EN ZIJN OMGEVING IN ZIJN ARCHEOLOGISCH KADER

Figuur 41. GRB met aanduiding van het onderzoeksgebied en CAI-locaties.

Het **projectgebied** valt samen met twee CAI-locaties, 500356 en 163392 (Figuur 41): **CAI-ID 500356** bakent de volledige site van de cisterziënzerinnenabdij van Maagdendale af.⁴¹ De kleinere afbakening met **CAI-ID 163392** valt deels samen met CAI-500356, maar bakent meer specifiek de zone af ten oosten, zuiden en zuidwesten van het poortgebouw.⁴²

CAI-ID 500356 verwijst onder meer naar archeologisch onderzoek in de voormalige abdij waarbij tegelvloeren uit de 14de-15de eeuw zijn aangetroffen.

CAI-ID 163392 verwijst naar de resultaten van een **archeologisch onderzoek** - bouwarcheologisch en een opgraving, naar aanleiding van de bouw van sociale woningen op deze locatie. Tijdens dit onderzoek kwamen onder meer de restanten van een natuurstenen toegangsweg geflankeerd door muren uit de 15de-17de eeuw aan het licht, evenals restanten van de soldatenwoningen die deel uitmaakten van de kazerne ter hoogte van het abdijsdomein na 1826 AD. Op basis van de allesporenplannen kunnen we vaststellen dat het opgravingsvlak ten oosten van het poortgebouw tot tegen het poortgebouw kwam (Figuur 42, Figuur 43). De figuren van vlak 1 versus vlak 2 geven aan dat ten oosten van het poortgebouw er geen wijziging is in het grondplan en hier dus niet is verdiept. Naast een greppel en kuil is niet aangegeven welke pakketten deze sporen omgeven. Eén coupe spreekt van de mogelijke aanwezigheid van een gracht. Op basis van de huidige TAW-waarden op deze locatie, ca. 11,65 m TAW, en de waarden op basis van het archeologisch rapport, 10,64 m TAW, kunnen we stellen dat **ca. 1 meter verdiept** is. Ten westen van het poortgebouw blijft het opgravingsvlak binnen de grenzen van de voormalige soldatenwoningen

In de **ruimere omgeving** van het projectgebied toont de centrale archeologische inventaris de afbakening van de 17de-eeuwse Vauban-stadsomwalling onder **CAI-ID 220086**.⁴³ **CAI-ID 219323** verwijst naar de Onze-Lieve-Vrouwkerk van Pamele, dewelke terug gaat tot de 13de eeuw.⁴⁴

CAI-ID 215600 bakent de zone van het archeologisch onderzoek op het Raepsaetplein af. Op deze locatie is de 14de-eeuwse Baarpoort opgegraven.⁴⁵

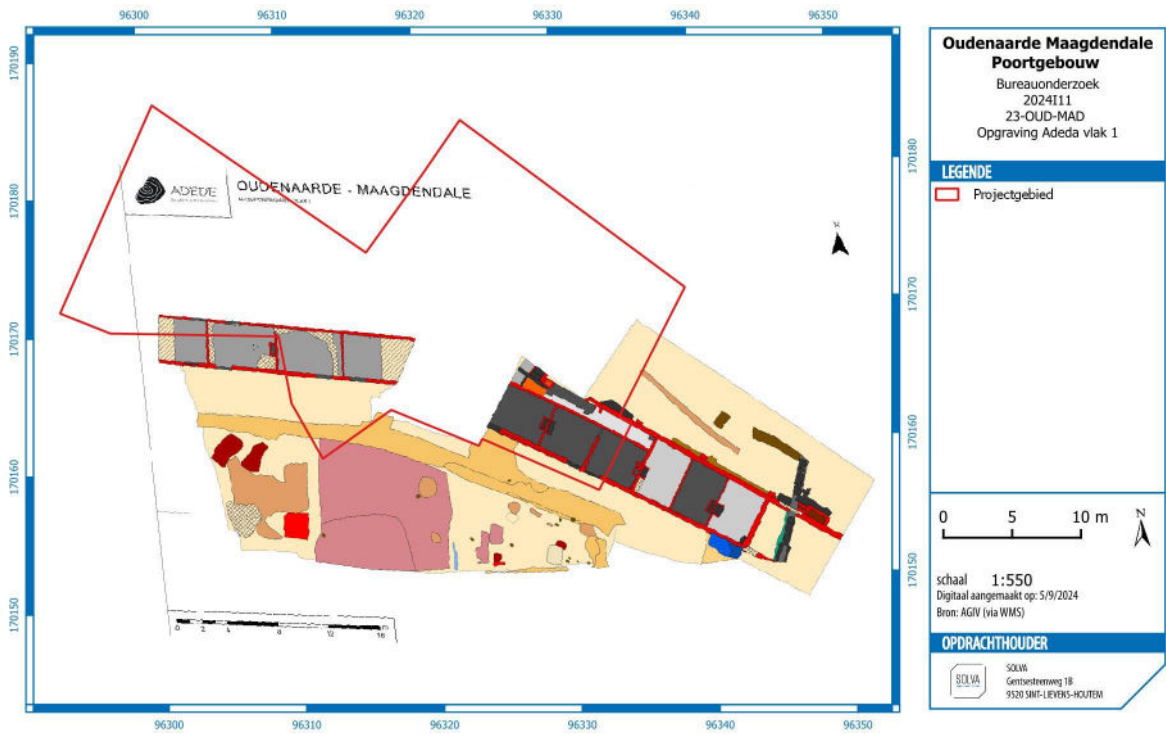
⁴¹ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: *Cisterciënzerabdij Maagdendale* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/500356> (geraadpleegd op 4 maart 2024).

⁴² INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: *Abdij van Maagdendale* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/163392> (geraadpleegd op 4 maart 2024).

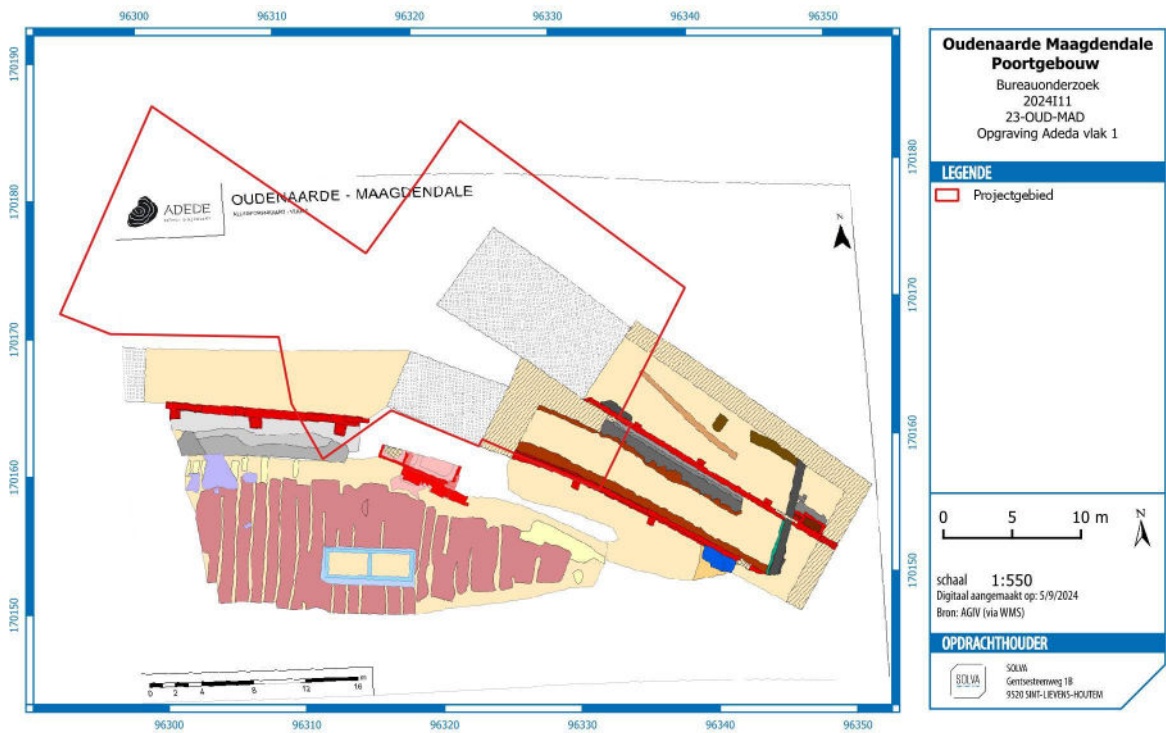
⁴³ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: *Vauban stadsomwalling* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/220086> (geraadpleegd op 4 maart 2024).

⁴⁴ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: *Onze-Lieve-Vrouwkerk van Pamele* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/219323> (geraadpleegd op 4 maart 2024).

⁴⁵ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: *J.J. Raepsaetplein* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/215600> (geraadpleegd op 4 maart 2024).

Figuur 42. Georeferentie van het allesporenplan van opgravingsvlak 1 (bron: Coenaerts et al., 2013, bewerkt door SOLVA).

Figuur 43. Georeferentie van het allesporenplan van opgravingsvlak 2 (bron: Coenaerts et al., 2013, bewerkt door SOLVA).

2.2.6 EEN DATERING EN INTERPRETATIE VAN HET ONDERZOCHE GEBIED

2.2.6.1 HET LANDSCHAPPELIJK KADER

Oudenaarde is gesitueerd in het zuidwesten van de provincie Oost-Vlaanderen, in de Scheldevallei. Het projectgebied zelf ligt op de rechteroever van de Schelde. Dit blijkt tevens uit de quartairgeologische en tertiairgeologische kaart, evenals uit de bodemassociatiekaart. De kaarten wijzen respectievelijk op “fluviale afzettingen”, “kleihoudende lagen” en “natte alluviale gronden zonder profielontwikkeling”.

De stad is gelegen in de zandleemstreek, maar het projectgebied (als onderdeel van het stadscentrum) is gekarteerd als bebouwde zone.

Het Digitaal Terrein Model geeft aan dat het projectgebied effen is.

2.2.6.2 DE MENSELIJKE AANWEZIGHEID

Het projectgebied is gelegen binnen de grenzen van de historische stad Oudenaarde, meer bepaald op het domein van de abdij van Maagdendale. De stichting van deze abdij gaat terug tot de 13de eeuw. Het domein bevindt zich op een boogscheut van de kerk van Pamele, eveneens opgericht in de 13de eeuw, op een locatie waar reeds in de 11de eeuw een nederzetting tot ontwikkeling kwam. De abdijsite kende verschillende ontwikkelingsfases in de loop van de 15de en 17de eeuw, tot in 1791 AD de abdij wordt opgeheven en het domein heringericht als kazerne.

Het projectgebied ligt net buiten de eerste, 12de-eeuwse omwalling, waarin Pamele is opgenomen. Het abdijsite wordt mee opgenomen in de 13de-eeuwse uitbreiding, met zijn kenmerkende peervormige layout, zoals afgebeeld op de kaart van Deventer. Deze kaart van Deventer beeldt echter ook nog delen van de stadsgracht van de 12de-eeuwse stadsomwalling af, meer bepaald ten noordoosten en noordwesten van het projectgebied. Op verscheidene andere historische kaarten en op de maquette van Nézet wordt ten noordoosten van het poortgebouw wel een gracht afgebeeld. De stelling is dat deze gracht teruggaat op de 12de-eeuwse stadsomwalling.

2.2.7 DE VERWACHTING TEN AANZIEN VAN ARCHEOLOGISCH ERFGOED

2.2.7.1 EEN GEMOTIVEERDE TEKSTUELE VERWACHTING TEN AANZIEN VAN DE AANWEZIGHEID EN AARD VAN HET ARCHEOLOGISCH ERFGOED OP HET ONDERZOCHE TERREIN

➤ *Aanwijzingen voor het archeologisch potentieel, landschapshistoriek en gebruiksevolutie*

Het projectgebied is gelegen in de historische stad Oudenaarde, net **buiten de eerste 12de-eeuwse omwalling en binnen de 13de-eeuwse stadsomwalling**, zoals afgebeeld op de kaart van Deventer.

Het projectgebied maakt deel uit van het domein van **de abdij van Maagdendale**. Meer bepaald gaat het om het **poortgebouw**, dat vanuit de Baarstraat toegang verschaft tot het abdijsite. De stichting van de abdij gaat terug tot de 13de eeuw. Het domein bevindt zich op een boogscheut van de kerk van Pamele, eveneens opgericht in de 13de eeuw, op een locatie waar reeds in de 11de eeuw een nederzetting tot ontwikkeling kwam. De abdijsite kende verschillende ontwikkelingsfases in de loop van de 15de en 17de eeuw, tot in 1791 AD de abdij wordt opgeheven en het domein heringericht als kazerne.

Het poortgebouw zelf is opgetrokken in twee fases, in het **midden van de 16de eeuw en het begin van de 17de eeuw**. Samen met de kerk en het abdissenhuis, is het poortgebouw het enigste wat nog rest van de abdij. Ondanks 18de-, 19de- en 20ste-eeuwse toevoegingen is de **basisstructuur van het poortgebouw intact**.

Op de historische kaarten en op de maquette van Nézet is het poortgebouw steeds aangeduid en is tevens te zien dat, ten noordoosten van het poortgebouw, een **gracht** loopt. Vanuit het zuidoosten, langs het poortgebouw, loopt de gracht verder in noordwestelijke richting naar de Schelde. Het traject van deze gracht gaat naar alle waarschijnlijkheid terug op **12de-eeuwse stadsomwalling**.

Het archeologisch onderzoek ten oosten, zuiden en westen van het poortgebouw in 2012 en 2013 heeft aangetoond dat het **archeologische bodemarchief zeer goed en op beperkte diept is bewaard**. Het onderzoek legde sporen gelinkt aan de abdijsite en sporen gelinkt aan de kazerne-fase van het domein bloot.

Samenvattend kunnen we stellen dat het projectgebied een **interessante plaats** inneemt in historisch Oudenaarde, niet alleen nabij de nederzettingkern van Pamele en binnen het abdijsdomein, maar ook ter hoogte van de 12de-eeuwse stadsomwalling. Eerder archeologisch onderzoek toonde bovendien de goede bewaring van het archeologisch erfgoed aan.

➤ *Wat is de impact van de geplande werken?*

De Stad Oudenaarde wenst het **poortgebouw** van de abdij van Maagdendale te **restaureren** en **herbestemmen**. De herbestemming beoogt de ontsluiting ervan voor een breder publiek. Dit gaat gepaard met werken binnen en buiten de muren van het poortgebouw.

Binnen de contouren van de oudste vleugel zal een **nieuwe vloer en fundering** gerealiseerd worden. De **fundering** wordt uitgevoerd volgens het principe van een **betonplaat op balken op micropalen**. De **vloer plus fundering (zonder micropalen)** reikt **52 tot 87 cm** diep. Dergelijke micropalen hebben een diameter van 15 à 20 cm en werken volgens een grondverdringend principe. Om de druk van de boringen weg te leiden van de bestaande muren, worden **ontspanningsputten** gegraven. **Dergelijke putten (5 à 6 in het geval van het poortgebouw) zijn 60 à 80 cm breed en gaan 1,5 tot 2m diep**. Tevens worden sanitaire voorzieningen geplaatst – toiletten en wasbekkens, waarvoor nutsleidingen worden aangelegd. De opbouw van de huidige vloer in het gebouw is niet gekend.

Ook aan de *buitenzijde* van het gebouwen zijn ingrepen gepland:

Ter hoogte van de twee poortdoorgangen is in 2012/2013 geen archeologisch onderzoek uitgevoerd, maar is wel de wegenis heraangelegd en zijn ter hoogte van de breedste doorgang rioleringen aangelegd. Op deze locatie zullen drie funderingsbalken op micropalen geplaatst worden en zal het loopniveau van de smalle doorgang verlaagd worden om overeen te stemmen met het niveau van de inkom van het poortgebouw. De reeds uitgevoerde werken op deze locatie hebben echter de ondergrond reeds geroerd. De geplande werken blijven aldus binnen het bestaande gabarit.

Aan de buitenzijde (ten noordoosten) van het poortgebouw behelst de constructie van de **wachtfundering van een liftput** en een **trap op een fundering van balken op micropalen** een aanzienlijke ingreep in de bodem. Ook de plaatsing van een **regenwaterput** (ten zuidwesten) en een **septische put** (ten oosten) betekent een bodemingreep tot 250 cm diep. Een **regenwater-infiltratiebekken** (ten zuidwesten) heeft een oppervlakte van ca. 40 m² en wordt 50 cm diep uitgegraven.

De afvoer van het vuile water en het regenwater van het gebouw naar de regenwaterput, de regenwater-infiltratiebekken en de septische put wordt gerealiseerd door de aanleg van nieuwe **RWA- en DWA leidingen**, die eveneens een uitgraving in de bodem behelzen. De **diameter** van de buizen is echter beperkt tot **11 en 16 cm**. Deze leidingen sluiten aan op de bestaande nutsleidingen in de straat Maagdendale.

Eerder archeologisch onderzoek heeft aangetoond dat het **archeologisch bodemarchief goed bewaard** is en het eerste relevante archeologische niveau zich **zeer ondiep** bevindt. **De geplande werken aan de buitenzijde van het poortgebouw raken met zekerheid aan het archeologische bodemarchief**. Hoewel de opbouw van de vloer binnen de contouren van het gebouw is niet gekend, kan **op basis van de archeologische vaststellingen aan de buitenzijde van het poortgebouw, vermoed worden dat de werken in het gebouw eveneens zullen raken aan het archeologisch bodemarchief**.

➤ *Wat is het wetenschappelijk kennispotentieel van een eventueel aanwezige archeologische site op lokaal, regionaal en op Vlaams niveau?*

Het projectgebied is gelegen op een interessante locatie in de historische stad Oudenaarde. Het projectgebied ligt meer bepaald net buiten de eerste 12de-eeuwse omwalling en binnen de 13de-eeuwse uitbreiding van de stadsomwalling. Het projectgebied ligt op een boogschuit van de kerk van Pamele, opgericht in de 13de eeuw, waar reeds in de 11de eeuw een nederzetting tot ontwikkeling kwam.

Het projectgebied valt samen met het poortgebouw van de abdij van Maagdendale. Deze abdij is gesticht in de 13de eeuw en bleef in gebruik tot het einde van de 19de eeuw. Het poortgebouw zelf is, bouwhistorisch gezien, opgetrokken in twee fases: in het midden van de 16de eeuw en het begin van de 17de eeuw. Ondanks recentere toevoegingen is de basisstructuur van het gebouw intact.

De aanwezigheid van een gracht aan de noordoostelijke zijde van het poortgebouw, zoals afgebeeld op de historische kaarten en de maquette van Nézet, gaat naar alle waarschijnlijkheid terug op de 12de-eeuwse omwalling.

Het poortgebouw, samen met de abdijkerk en het abdissenhuis, zijn heden de enige restanten van het abdijdomein. De geplande werken binnen de contouren van het poortgebouw geven de kans om inzicht te verwerven in eventuele oudere bouwfases en oudere vloerniveaus van het poortgebouw. Aanvullend bestaat ook de mogelijkheid om restanten van de gedempte, in oorsprong 12de-eeuwse, (stads)gracht ten noordoosten van het poortgebouw terug te vinden. Evenzeer is het mogelijk om op deze locatie recentere sporen aan te treffen die te linken zijn aan de gebruikperiode van het abdijdomein als kazerne.

➤ *Is er verder vooronderzoek noodzakelijk en welke vorm dient dit aan te nemen?*

De archeologienota op basis van bureauonderzoek wordt beschouwd als volledig. Bijkomend vooronderzoek met ingreep in de bodem is niet aangewezen. Het voorgaand archeologisch onderzoek door Adede valt immers voor een deel binnen het huidige projectgebied. De resultaten van deze onderzoeken zijn voldoende om de aard, de diepte en de graad van bewaring van het bodemarchief correct in te schatten.

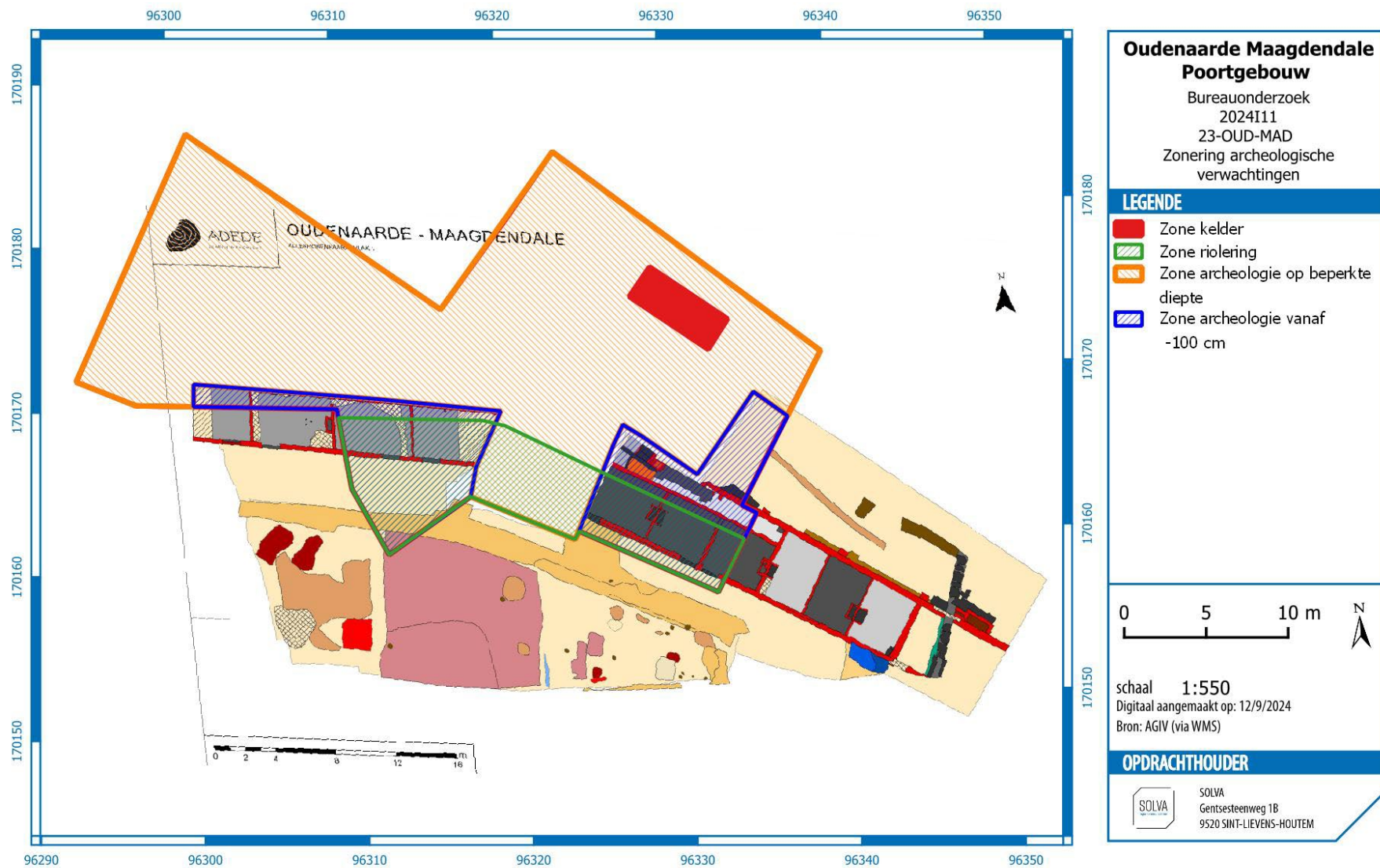
2.2.7.2 AFBAKENING VAN ZONES WAAR GEEN ARCHEOLOGISCH ERFGOED AANWEZIG IS OF VERWACHT WORDT

De wegenis- en nutsleidingswerken uitgevoerd in 2013 betekenen een gedeeltelijke verstoring van het bodemarchief binnen het projectgebied. Meer concreet gaat het om de straat Maagdendale en de brede poortdoorgang. De geplande nutsleidingen in het huidige ontwerpplan takken aan op reeds aangelegde nutsleidingen binnen de contouren van het projectgebied. **Op de locaties van de bestaande nutsleidingen is geen archeologisch erfgoed meer te verwachten (Figuur 44: aangeduid in het groen).**

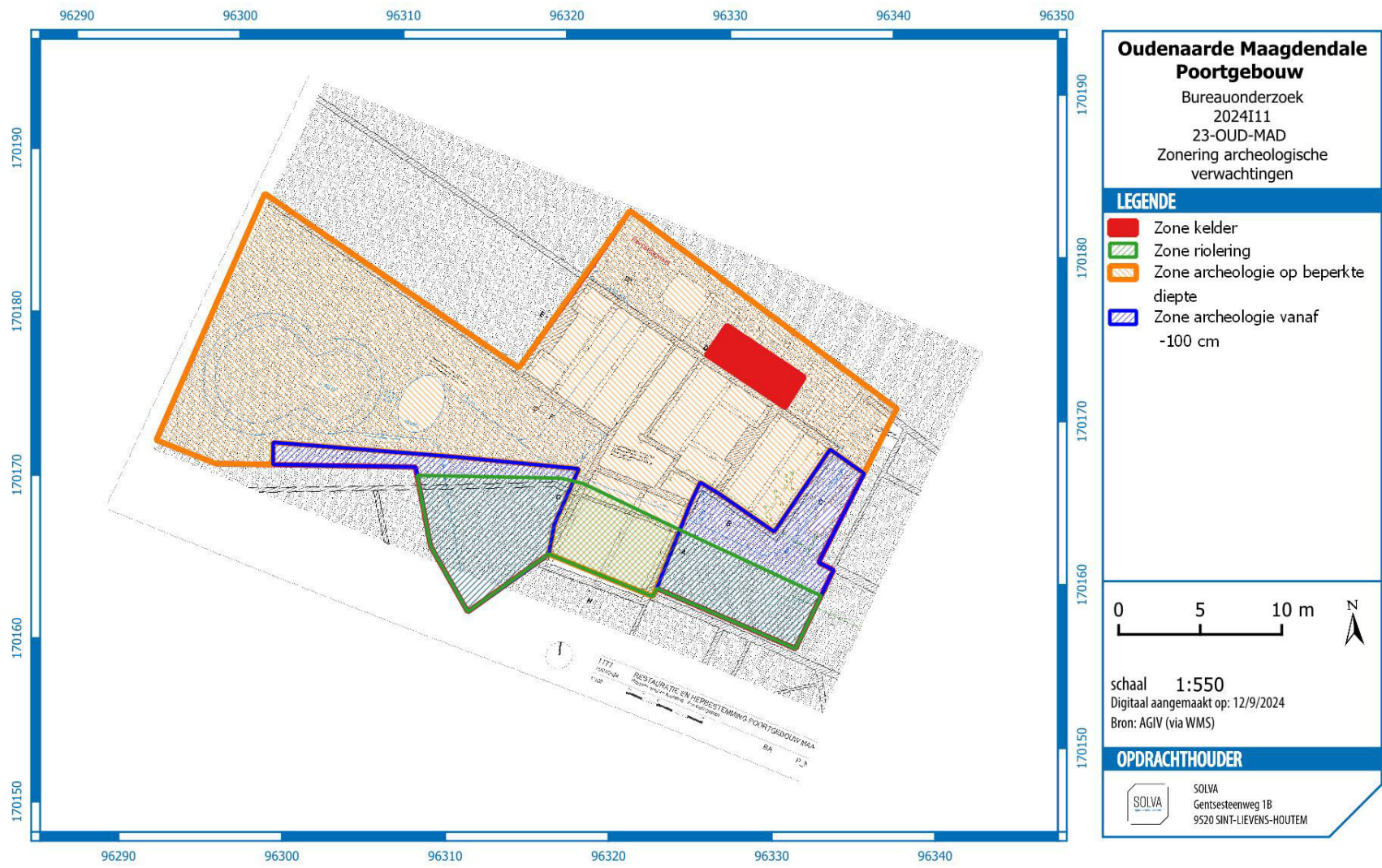
2.2.7.3 AFBAKENING VAN ZONES WAAR ARCHEOLOGISCH ERFGOED VASTGESTELD IS OF VERWACHT WORDT

De constructie van sociale woningen gaf aanleiding tot archeologisch onderzoek in 2012 en 2013 ten oosten, ten zuiden en ten westen van het poortgebouw. De geplande werken behelsden o.a. de afbraak van de hier aanwezige soldatenwoningen uit de kazerne-fase van het abdijdomein. Op basis van de opgravingsplannen is het duidelijk dat, in een gedeelte van het projectgebied, het archeologisch bodemarchief reeds is onderzocht en vergraven door het reeds uitgevoerde archeologische onderzoek, maar dit slechts tot op een diepte van ca. 1 m onder het maaiveld. Uit het verslag blijkt dat de moederbodem niet is bereikt. **Dit betekent dat op een niveau dieper dan ca. 1 m. nog archeologische sporen bewaard kunnen zijn (Figuur 44: aangeduid in het blauw).** Zo ook ter hoogte van de bestaande half ingegraven kelder uit de kazerne periode van het abdijdomein (Figuur 44: aangeduid in het rood).

Archeologisch erfgoed kan elders in het projectgebied, binnen en buiten het poortgebouw verwacht worden en dit vanaf beperkte diepte (Figuur 44: aangeduid in oranje). Het archeologisch onderzoek door Adede in 2012/2013 gaf immers aan dat de archeologische sporen overall, goed en op beperkte diepte waren bewaard.

Figuur 44. Zonering van de archeologische verwachtingen geprojecteerd op de opgraving van Adede.

Figuur 45. Zonering van de archeologische verwachtingen geprojecteerd op het ontwerpplan.

3 BIBLIOGRAFIE

3.1 LITERATUUR

Callebaut D., De Grootte K. & Ameels V., 2012. Het ontstaan van de stad: een moeizaam verhaal. In: Trio et al., 2012 (eds.), *Tijd voor Oudenaarde*. pp.17-32

CARTON C. 2010: *Oudenaarde op kaart. Een grondige analyse van de 16de-eeuwse kaart van Oudenaarde van Jacob van Deventer, s.l.*

Coenaerts J., De Kreyger F., Pype P. & De Smaele B., 2013. Archeologisch onderzoek van het poortgebouw van de abdij van Maagdendale te Oudenaarde, *Adede Rapport* 39.

Lachaert P.-J., *Oudenaarde 1708. Een stad, een koning, een veldheer*, 2008, 151p.

Haemers J., Van Assche E., 2012. De woelige politieke geschiedenis bij de overgang van de middeleeuwen naar de Nieuwe Tijd, in: Trio P., Castelain R., Van Kerkhoven G., De Smet M., ed., *Tijd voor Oudenaarde*, Oudenaarde, 2012, 55-64.

S.A.O., Oud archief, nr. 711/3/94, Landboek & Landheer

SEVENANT M., MENSCHAERT J., COUVREUR M., RONSE A., ANTROP M., GEYPENS M., HERMY M. EN DE BLUST G. 2002: *Ecodistricten: Ruimtelijke eenheden voor gebiedsgericht milieubeleid in Vlaanderen. Deelrapport II: Afbakening van ecodistricten en ecoregio's: Verklarende teksten*. Onuitgegeven rapport.

TRIO P., CASTELAIN R., VAN KERKHOVEN G. EN VANDEWEGHE E. 2012: *Tijd voor Oudenaarde*, Oudenaarde.

Van Cauwenberghe K., 2004. *Historisch morfologisch onderzoek van Oudenaarde*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Universiteit Gent 2004.

Van Durme L., 2012. Het verre verleden weerspiegeld in de plaatsnamen, in: Trio P., Castelain R., Van Kerkhoven G., De Smet M. (eds.), *Tijd voor Oudenaarde*, Oudenaarde: Stadsbestuur Oudenaarde, 33-42.

3.2 WEBSITES

Laatste raadpleging op 10/09/2024

<https://www.dov.vlaanderen.be>

<https://www.geopunt.be>

<https://inventaris.onroerendergoed.be>

<https://geo.onroerendergoed.be>

<https://maps.google.be>

<http://www.cartesius.be>

<http://cai.onroerendergoed.be/>